

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΚΑΡΑΒΑ

Η ιστορία των ελληνικών γραμμάτων στον Καραβά έχει τις απαρχές της στα μέσα του 19ου αιώνα, οπότε, μετά την έκδοση των μεταρρυθμιστικών διαταγμάτων Χάττι Σιερίφ (1839) και Χάττι Χουμαγιούν (1856), ιδρύθηκαν, με πρωτοβουλία της Κυπριακής Εκκλησίας, αρκετά σχολεία στις πόλεις και τα χωριά του νησιού. Την περίοδο αυτή λειτούργησε και το πρώτο σχολείο στον Καραβά με ενέργειες του φιλόμουσου Μητροπολίτη Κυρηνείας (1852-1862) Μελετίου Α΄, ο οποίος πρωτοστάτησε στην ίδρυση και διαφόρων άλλων σχολείων στην εκκλησιαστική του περιφέρεια, όπως στην Ευρύχου, στη Μόρφου και αλλού¹. Προηγουμένως τα παιδιά της κωμόπολης μάθαιναν λίγα γράμματα, συνήθως γραφή και ανάγνωση, από τους μοναχούς της παρακείμενης Μονής της Αχειροποιήτου, με την οποία ο Καραβάς ήταν στενά συνδεδεμένος, ή από μερικούς εγγράμματους κατοίκους, που δίδασκαν, ενώ ασχολούνταν και με τις καθημερινές εργασίες τους².

Πολύτιμες πληροφορίες για αυτά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας σχολείου στην κωμόπολη διασώζουν οι Λοΐζος Φιλίππου και Ιερώνυμος Περισιτιάνης, οι οποίοι κατέγραψαν, στα πλαίσια του Α΄ Φιλολογικού Διαγωνισμού του Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1916-1933) Κυρίλλου Γ΄, κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1920, τη σχετική προφορική παράδοση των κατοίκων. Αυτή, όμως,

1. Από την έκθεση για την κυπριακή εκπαίδευση, που συνέταξε ο κυβερνήτης του νησιού Ισχαάκ πασάς, το 1860, πληροφορούμαστε ότι οι δαπάνες για τη λειτουργία των τριών αυτών σχολείων καλύπτονταν από τον Μητροπολίτη Μελέτιο. Βλ. Ιερώνυμος Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής Κατοχής (1571-1878), Λευκωσία 1930, σ. 98.

2. «Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐδίδασκον τό πρῶτον στοιχειώδη γράμματα εἰς τά μαγαζιά καί τὰς κατοικίας των μερικοί ἐγγράμματοι κάτοικοι.... Ἄλλά καί πρὶν ἰδρυθῆ σχολεῖον ἐν Καραβᾷ ἢ Ἱερά Μονή τῆς Ἀχειροποιήτου ἐχρησίμευσεν ὡς ἐστία παιδείας καί ἐν αὐτῇ προσήρχοντο μαθηταί ἐκ Καραβᾷ καί ἐδιδάσκοντο τά ἐκκλησιαστικά γράμματα». Βλ. Λοΐζος Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878), τ. Α΄, Λευκωσία 1930, σ. 337.

παρουσιάζεται με διάφορες εκδοχές και, τουλάχιστον ως προς ορισμένες χρονολογίες, δεν επιβεβαιώνεται από τα εντοπισθέντα έγγραφα³. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, το σχολείο πρωτολειτούργησε, το 1855, στο συνοδικό της Αχειροποιήτου, που παραχωρήθηκε για τον σκοπό αυτό από τον Μητροπολίτη Μελέτιο, τον άμεσο προϊστάμενο της Μονής⁴. Είναι αξιοσημείωτο ότι το ίδιο έτος, με πρωτοβουλία και πάλιν του Μελετίου, ιδρύθηκε σχολείο και στη γειτονική Λάπηθο, στην ενορία της Αγίας Παρασκευής, όπως μαρτυρείται σε έγγραφο, το οποίο φυλασσόταν σε κώδικα της ομώνυμης εκκλησίας και δημοσιεύτηκε από τον Περισιτιάνη⁵. Επίσης, σε αυτά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του και μέχρι το 1914, που ιδρύθηκε στον γειτονικό Παλαιόσοφο μεικτό μονοδιδάσκαλο εκπαιδευτήριο, το σχολείο του Καραβά, όπως αναφέρεται στην προφορική παράδοση των

3. Ο Φιλίππου άντλησε τις πληροφορίες του από τους Νικόλαο Σιακαλλή και Γεώργιο Σπουρδή, ενώ ο Περισιτιάνης από τον Ιωάννη Γεωργιάδη, τον επονομαζόμενο «Σχολαστικό». Βλ. Α. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα, ό.π., σ. 337· Ι. Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 366.

4. Ο Φιλίππου αναφέρει ως έτος ίδρυσης του σχολείου το 1855, θεωρεί όμως ότι λειτούργησε στο Μετόχιο του Κύκκου και όχι στην Αχειροποιήτο: «Από τοῦ 1855-1863 ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς σχολεῖον τό μετόχι τοῦ Κύκκου, ὅπου σήμερον εὐρίσκεται ὁ ναός τῆς Εὐαγγελιστρίας». Βλ. Α. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα, ό.π., σ. 337. Αντίθετα, ο Περισιτιάνης τοποθετεί την ίδρυσή του στα 1860 και σημειώνει ότι ως αίθουσα διδασκαλίας χρησιμοποιεῖτο το συνοδικό της Αχειροποιήτου: «Κατ' ἀρχάς ἐλειτούργει Σχολεῖον ἐντός τοῦ Συνοδικοῦ τῆς Μονῆς, περί τό 1860, ἰδρυθέν ὑπό τοῦ τότε Ἑγουμένου τῆς Μονῆς, ὅστις ἐδίδαξεν τά θρησκευτικά καί ἄλλα μαθήματα βοηθόν ἔχων τό “δασκαλοῦδι”». Βλ. Ι. Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 365.

5. «1855 9βρίου. Βοηθεία θεία ἐσυστήσαμεν παιδαγωγικόν σχολεῖον εἰς τήν ἐνορίαν τῆς Ἁγίας Ὁσιοπαρθενομάρτυρος Παρασκευῆς διά νά μανθάνωσιν οἱ παῖδες τῆς αὐτῆς ἐνορίας, καθώς καί οἱ τῆς ἐνορίας Ἁγίας Ἀναστασίας νά ἀναγινώσκουν, νά γράφουν καί νά ἀριθμοῦν. Παιδοδιδάσκαλον δέ διωρίσαμεν τόν τιμώτατον Κύρ Ἀνδρέαν Σάββα, ἐκ τῆς πρώτης ρηθείσης ἐνορίας, νέον κόσμιον, σεμνόν τά ἦθη καί στολισμένον μέ προκοπήν, ὁ δέ μισθός τοῦ διδασκάλου ὁ ἐτήσιος νά πληρώνηται ἀπό τὰς εἰρημένας δύο ἐκκλησίας γρόσια 750, πληρωνόμενα ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἐξ ἡμισείας. Καί μηδεῖς ἔστω ἀνθιστάμενος τό σύνολον. Ὁ Κυρηναῖος Μελέτιος ἀποφαίνεται». Βλ. Ι. Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 363.

κατοίκων του, εξυπηρετούσε και τους μικρούς μαθητές των χωριών Παλαιόσοφος, Φτέρυχα, Εληά και Μότηδες⁶.

Πρώτος δάσκαλος στο σχολείο του Καραβά διορίστηκε ο Αθανάσιος Τριανταφυλλίδης από το Μεσολόγγι, απόφοιτος πιθανότατα κάποιου Σχολαρχείου της Ελλάδας, τον οποίο οι κάτοικοι αποκαλούσαν με το παρανόμι «δασκαλούδι», εξαιτίας, μάλλον, της σωματικής του διάπλασης⁷. Ο Τριανταφυλλίδης διετέλεσε αρχικά δάσκαλος των θυγατέρων του υποπρόξενου της Ελλάδας στη Λευκωσία Σταυράκη. Στη συνέχεια, όμως, υπηρέτησε στο σχολείο του Καραβά, όπου νυμφεύτηκε και έζησε μέχρι τον θάνατό του, που συνέβη γύρω στο 1910⁸.

Αρκετά διαφωτιστικό για επί μέρους πληροφορίες ως προς την εκπαίδευση στην κωμόπολη είναι αχρονολόγητο έγγραφο που φυλάσσεται στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής και το οποίο υπογράφουν οι επίτροποι του σχολείου και ο διάδοχος του Τριανταφυλλίδη, Δημήτριος Οικονομίδης. Ανάμεσα στα ονόματα των επιτρόπων περιλαμβάνεται και αυτό του Οικονόμου της Αχειροποιήτου Ιωακείμ ενδεικτικό της άμεσης εμπλοκής και στήριξης του Μητροπολίτη Κυρηναίας Μελετίου, μέσω του εκπροσώπου του - διαχειριστή της Μονής, στην εκπαίδευση

6. Ιωάννης Χαρμαντάς, «Τα πρώτα σχολεία του Καραβά», στον τόμο: Ανδρέας Στυλιανού - Καλλιόπη Χαρμαντά (επιμ.), Καραβάς, Λευκωσία 1969, σ. 157.

7. «Πρώτος δάσκαλος ἐν Καραβᾷ διετέλεσεν ὁ Ἄθανάσιος Τριανταφυλλίδης 1855-63, καταγόμενος ἐκ Μεσολογγίου, ὅστις εἶναι γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα “δασκαλοῦδι”. Ἐσοπούδασε εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του καὶ ἀπέθανεν ἐν Καραβᾷ πρὸ δεκαπενταετίας εἰς ἡλικίαν 95-100 ἐτῶν». Βλ. Λ. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα, ό.π., σ. 337. Ὅπως διαπιστώνουμε, ὁμως, ἀπὸ ἐγγράφα, στα οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια, ο Τριανταφυλλίδης απεχώρησε ἀπὸ το σχολεῖο του Καραβά πρὶν ἀπὸ το 1860.

8. «Πρὶν ἰδρυθῆ ἡ Δημοτικὴ Κοινοτικὴ Σχολὴ ἐν Καραβᾷ τὰ παιδία ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ Μονῇ Ἀχειροποιήτου ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Ἄθανασίου Τριανταφυλλίδου, Μεσολογγίτου, τοῦ ἐπονομασθέντος “Δασκαλοῦδι”. Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἐδόθη τῷ Τριανταφυλλίδη, ὡς ἔμαθον ὑπὸ τοῦ Σταυράκη, ὑποπροξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Λευκωσίᾳ, ὅτε ὁ Τριανταφυλλίδης διετέλει ὡς ἰδιαιτερος διδάσκαλος τῶν δύο θυγατέρων τοῦ ὑποπροξένου. Κατόπιν ἐκλήθη ὡς δημοδιδάσκαλος εἰς Καραβᾶν, ἔνθα ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Ἄθανάση, τοῦ πρώτου προύχοντος τοῦ χωρίου, ἐτεκνοποίησε καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ εἶδον τέκνα τέκνων των, ἀπεβίωσε δὲ ἐν Καραβᾷ». Βλ. Ι. Περισιτιάνης, Ἱστορία των Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ό.π., σ. 367.

της κωμόπολης. Πρόκειται, όπως μετά βεβαιότητας μπορεί να ειπωθεί από τη μελέτη αρκετών άλλων παρόμοιων εγγράφων, για ειδική αναφορά, που εστάλη το 1860 στον τότε Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1854-1865) Μακάριο Α΄, για να συμβάλει στη σύνταξη της γνωστής έκθεσης για την κυπριακή εκπαίδευση, την οποία ο κυβερνήτης του νησιού Ισχαάκ πασάς απέστειλε προς την Πύλη. Όπως αναφέρεται σε αυτό, στο σχολείο φοιτούσαν σαράντα, αποκλειστικά άρρενες, μαθητές, που διδάσκονταν από τον Δημήτριο Οικονομίδη στην ιδιόκτητη κατοικία του με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας, δηλαδή οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και τάξη μαθητές βοηθούσαν στα μαθήματα τους μικρότερους. Τις δαπάνες λειτουργίας και τον ετήσιο μισθό του διδασκάλου, που ανερχόταν στα 2.500 γρόσια, κάλυπτε ο Μητροπολίτης Μελέτιος⁹.

Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, ο Δημήτριος Οικονομίδης καταγόταν από τον Καραβά και σε μεταγενέστερο χρόνο ιερώθηκε και υπηρέτησε στην εκκλησία της κωμόπολης¹⁰. Δεν έχουμε υπόψη μας οτιδήποτε σχετικό για τη μόρφωσή του, γνωρίζουμε όμως ότι οι δάσκαλοι της εποχής ήταν συνήθως απόφοιτοι των σχολαρχείων, που λειτουργούσαν σε ορισμένες πόλεις του νησιού και κατά συνέπεια από τον κανόνα αυτό δεν πρέπει να διαφοροποιείτο και ο εκ Καραβά διδάσκαλος.

Ας σημειωθεί, ότι για κάποιο διάστημα, είτε πριν, είτε μετά τη χρησιμοποίηση της ιδιόκτητης οικίας του Οικονομίδη, το σχολείο στεγάστηκε στο μετόχιο της Μονής Κύκκου, το οποίο βρισκόταν στην τοποθεσία, όπου αργότερα κτίστηκε ο ναός της Παναγίας της Ευαγγελίστριας¹¹. Τελικά, πιθανότατα το 1865,

9. Βλ. Έγγραφο 1. Για το ίδιο έγγραφο βλ. επίσης Ι. Περισιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 94-95. Για δε τη σχετική αναφορά της έκθεσης του Ισχαάκ Πασά στο σχολείο του Καραβά βλ. Ό.π., σ. 98.

10. «Τοῦτον [τόν Ἀθανάσιον Τριανταφυλλίδην] διεδέχθη ὁ Καραβιώτης Παπᾶ Δημήτρης Οἰκονομίδης, ὅστις ἐδίδασκε τῷ 1860 ἐν νεοδημητῷ ἰδιοκτῆτῳ Σχολείῳ» και ο οποίος «κατόπιν ἱερώθη ὑπό τό ὄνομα Παπᾶ Δημήτριος». Βλ. Ι. Περισιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 365, 366, αντιστοίχως.

11. «Κατόπιν τό Σχολεῖον μετεφέρθη εἰς Καραβᾶν, λειτουργῆσαν ἐπί τινά χρόνον ἐν τῷ Μετοχίῳ Κύκκου, ὅπερ ἔκειτο ἔνθα νῦν ἐκτίσθη ἡ Εὐαγγελίστρια». Βλ. Ι. Περισιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 365. Όπως έχει αναφερθεί, ο Φιλίππου θεωρεί ότι το σχολείο πρωτολειτούργησε στο Μετόχιο του Κύκκου.

η κωμόπολη ανήγειρε με δαπάνες των κατοίκων της ιδιόκτητο σχολικό κτίριο¹². Τη χρονολογία αυτή μαρτυρεί έμμεσα επιστολή, ημερομηνίας 21 Νοεμβρίου 1865, του διάδοχου του Μελετίου, νέου Μητροπολίτη Κυρηνείας (1862-1872) Χρυσάνθου, προς τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Μακάριο Α΄, όπου σημειώνεται ότι το σχολείο είχε ξεκινήσει τη λειτουργία του, στις 9 Μαρτίου 1865, εννοώντας προφανώς σε νέο οίκημα. Στην ίδια επιστολή, ο Μητροπολίτης Κυρηνείας βεβαιώνει τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου, ότι θα εξακολουθήσει, όπως και οι προκάτοχοί του, να παρέχει κάθε δυνατή στήριξη στο σχολείο Καραβά και να καλύπτει τις δαπάνες μισθοδοσίας του Οικονομίδη, που ανέρχονταν ετησίως στα 3.500 γρόσια¹³.

Ωστόσο, ο Χρυσάνθος, λόγω πιθανότατα των δύσκολων συνθηκών της εποχής και των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η Μητρόπολη Κυρηνείας, δεν ανταποκρίθηκε στις υποχρεώσεις του. Γι' αυτό και οι κάτοικοι απηύθυναν επιστολή, ημερομηνίας 6 Μαρτίου 1867, στον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1865-1900) Σωφρόνιο Γ΄, και κατάγγειλαν τόσο τον Μητροπολίτη Κυρηνείας για αθέτηση της υπόσχεσής του, όσο και τον παλιό διδάσκαλο Αθανάσιο

12. Την ίδια χρονολογία δέχεται και ο Λοΐζος Φιλίππου: «Κατά τό 1865 ιδρύθη τό μέχρι σήμερον ύπάρχον σχολεῖον δαπάναις τῶν κατοίκων». Βλ. Λ. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα, ό.π., σ. 337. Ο Περισιάνης, όμως, καταγράφει ως έτος ανέγερσης το 1863, και σημειώνει, λανθασμένα, ότι διδάσκαλος ήταν τότε ο Αθανάσιος Τριανταφυλλίδης: «[Κατόπιν τό Σχολεῖον μετεφέρθη], τῷ 1863, εἰς τό πρῶτον ἰδρυθέν Κοινοτικόν Σχολεῖον, ἔνθα ὁ Ἄθανάσιος Τριανταφυλλίδης, τοῦπικλιν “τό Δασκαλοῦδιν”, συνέχισε τήν διδασκαλίαν του ὡς Διευθυντής ἐπί τινα ἔτη, διδάσκων τήν Ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον». Βλ. Ι. Περισιάνης, Ιστορία των Ελληνικῶν Γραμμάτων, ό.π., σ. 365.

13. Βλ. Έγγραφο 2. Αναφορά στο σχετικό έγγραφο γίνεται από τον Φιλίππου, στο κείμενο του οποίου, από τυπογραφική αβλεψία, αναφέρεται ως έναρξη της λειτουργίας του σχολείου η 9η Μαρτίου 1863, αντί της ορθής 9ης Μαρτίου 1865: «Μετά τοῦτον ἐδίδαξεν ὁ Δημήτριος Οἰκονομίδης. Εἰς ἔγγραφον τοῦ Μητροπολίτου Κυρηνείας Χρυσάνθου πρὸς τόν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον, ἡμερομηνίας 21.11.1865 (ἀνέκδοτον ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ) ἀναφέρεται, ὅτι ἐγένετο ἔναρξις τῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου ἐν Καραβᾷ τῇ 9.3.1863, μέ διδάσκαλον τόν Δημήτριον Οἰκονομίδην, ἀντί ἐτησίου μισθοῦ γρ. 3.500». Βλ. Λ. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα, ό.π., σ. 337.

Τριανταφυλλίδη για κατακράτηση δύο σχετικών εγγράφων, με τα οποία ο Μητροπολίτης δεσμευόταν για τη στήριξη της σχολικής εκπαίδευσης της κωμόπολης¹⁴. Δεν έχουμε υπόψη μας οτιδήποτε σχετικό για την εξέλιξη της ιστορίας αυτής και ούτε γνωρίζουμε αν ο Μητροπολίτης Κυρηναίας έθεσε ξανά υπό την προστασία του το σχολείο του Καραβά, που παρά τα οικονομικά του προβλήματα εξακολούθησε να λειτουργεί και κατά τα επόμενα χρόνια.

Η προφορική παράδοση των κατοίκων διέσωσε τα ονόματα και των υπόλοιπων διδασκάλων του Καραβά των χρόνων της Τουρκοκρατίας, με διαφορετικές, όμως, εκδοχές, σε ορισμένες περιπτώσεις, για τον τόπο καταγωγής τους. Πρόκειται για δάσκαλους προσοντούχους, μερικοί από τους οποίους κατάγονταν από περιοχές της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας, και που η εργοδότησή τους απαιτούσε υψηλές δαπάνες, τις οποίες, όπως φαίνεται, οι κάτοικοι του Καραβά δεν δίσταζαν να αναλάβουν, έτσι ώστε να επιτύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για τα παιδιά τους. Πρόκειται για τους Σωκράτη Βακιρτζίδη ή Παπαδόπουλο από τη Λευκωσία, Γεώργιο Λάιο από τη Σάμο, Γεώργιο Παπαδόπουλο από τη Λάρνακα, Γεώργιο Ψύλλο από την Παλλουριώτισσα (μία δεύτερη εκδοχή υποστηρίζει ότι γεννήθηκε στον Καραβά), Λάμπρο Βασιλειάδη, επονομαζόμενο Σοφτά, από τον Βόλο (διασώζεται και παράδοση για καταγωγή του από τον Καραβά), απόφοιτο του ελληνικού διδασκαλείου του Ναυπλίου, Γεώργιο Λοιζίδη από την Κερύνεια (μία διαφορετική εκδοχή υποστηρίζει ότι γεννήθηκε στον Καραβά, αλλά διέμενε στην Κερύνεια), και Κωνσταντίνο Φυλακτού από τον Καραβά, ο οποίος όμως διέμενε στη Λευκωσία¹⁵.

14. Βλ. Έγγραφο 3. Ας σημειωθεί, ότι η αναφορά στο σχετικό έγγραφο του ονόματος του Τριανταφυλλίδη δεν σημαίνει και επαναδιορισμό του στο σχολείο της κωμόπολης, αφού όπως είναι γνωστό από άλλο έγγραφο της εποχής, στο οποίο θα γίνει λόγος στη συνέχεια, δάσκαλος ήταν τότε ο Γεώργιος Λάιος.

15. Οι σχετικές πληροφορίες για την καταγωγή των διδασκάλων καταγράφονται στα προαναφερθέντα έργα των Φιλίππου και Περισιτιάνη. Βλ. Λ. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα, ό.π., σ. 337-338· Ι. Περισιτιάνη, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 365-366. Για την εξ Ελλάδος καταγωγή του Βασιλειάδη βλ. Πίτσα Πρωτοπαπά, «Άνθρωποι των γραμμάτων και επιστήμονες του Καραβά», Καραβάς 2(1990)57, η αναφορά δε για γέννησή του στον Βόλο προέρχεται από μαρτυρία απογόνων του. Αναφέρεται επίσης, ότι ο Γεώργιος Λοιζίδης σπούδασε αργότερα νομικά στη Γαλλία και εξάσκησε το δικηγορικό επάγγελμα στην

Η διαγωγή ενός τουλάχιστον από τους πρώτους δασκάλους του Καραβά, του Γεώργιου Λάιου, αποτέλεσε αιτία σοβαρής αντιπαράθεσης ανάμεσα στους κατοίκους της κωμόπολης, όπως και της γειτονικής Λαπήθου, τα παιδιά των οποίων φοιτούσαν στο σχολείο Καραβά, αφού μερικοί από αυτούς τον κατηγορήσαν για ανάρμοστη συμπεριφορά. Στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου σώζονται τρεις σχετικές επιστολές τους προς τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο Γ΄, με τις οποίες ζητούσαν την παρέμβασή του, ως γενικού υπεύθυνου της σχολικής εκπαίδευσης των Ελλήνων της Κύπρου, για την επίλυση του ζητήματος.

Η πρώτη από τις επιστολές αυτές, ημερομηνίας 1 Ιουνίου 1867, υπογράφεται από δεκατρείς κατοίκους της Λαπήθου και του Καραβά, οι οποίοι ανέφεραν ότι ο Λάιος εργαζόταν στο σχολείο της κωμόπολης για περισσότερο από ένα χρόνο και με τη συμπεριφορά του είχε συντελέσει ώστε από τους εκατόν τριάντα πέντε μαθητές, που υπήρχαν αρχικά, να παραμείνουν μόνο σαράντα. Επίσης, κατάγγελλαν τον Σαμιώτη δάσκαλο ότι «συνέτρωγε με τους μεθύοντες εις τα καφενεία» και πως ήταν ο κύριος υποκινητής των διενέξεων ανάμεσα στους κατοίκους¹⁶.

Ωστόσο, εντελώς διαφορετική εικόνα για τον Λάιο δίνουν οι άλλες δύο επιστολές προς τον Σωφρόνιο, με ημερομηνίες 4 και 5 Ιουνίου 1867, που υπογράφονται η μεν πρώτη από τους σχολικούς επιτρόπους Καραβά, η δε δεύτερη από εκατόν δεκατρείς κατοίκους της κωμόπολης. Σε αυτές αναφέρεται ότι οι κατήγοροι του Λάιου είχαν απευθυνθεί αρχικά στον Αρχιμανδρίτη της Μητρόπολης Κυρηνείας, Μελέτιο, ο οποίος διέμενε στη Μονή της Αχειροποιήτου. Ο τελευταίος ζήτησε τότε από τον Λάιο να παύσει να διδάσκει, πιθανότατα μέχρι να εξεταστούν τα γεγονότα, ενέργεια που δεν βρήκε σύμφωνη την πλειονότητα των κατοίκων, που απέρριπτε τις εναντίον του κατηγορίες, με αποτέλεσμα να απειληθούν επεισόδια¹⁷. Φαίνεται τελικά, ότι ο Σωφρόνιος δικαίωσε τον Λάιο, που

Κερύνεια. Βλ. Κλεόβουλος Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός 1946, σ. 247.

16. Βλ. Έγγραφο 4.

17. Βλ. Έγγραφα 5-6. Ας σημειωθεί, ότι ο Φιλίππου είχε υπόψη του τις δύο από τις επιστολές, με ημερομηνίες 1 και 4 Ιουνίου 1867, που εστάλησαν από τους κατοίκους του Καραβά και της Λαπήθου προς τον Σωφρόνιο. Βλ. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα*, ό.π., σ. 338.

παρέμεινε στον Καραβά και εξακολούθησε να διδάσκει τους μικρούς μαθητές μέχρι το 1870, οπότε και ανεχώρησε από την Κύπρο¹⁸.

Αρκετά ενδιαφέρουσα για την ιστορία της εκπαίδευσης στον Καραβά κατά τα πρώτα χρόνια μετά την καθεστωτική αλλαγή του 1878 είναι έκθεση, που υπέβαλε, το 1881, στον Μέγα Αρμοστή ο επιθεωρητής της Παιδείας Άγγλος ιερωμένος Ιωσίας Σπένσερ, ο οποίος αναφέρεται με θερμά σχόλια στο ενδιαφέρον των κατοίκων για τη λειτουργία του σχολείου και στα πολύ καλά αποτελέσματα, που παρουσίασαν τα παιδιά, κατά την εκεί επίσκεψή του. Ο Σπένσερ σημειώνει επίσης, ότι τα περισσότερα από τα βιβλία των μαθητών προέρχονταν από τη Σμύρνη, ενδεικτικό των σχέσεων που είχαν αναπτύξει οι κάτοικοι των βορείων παραλίων του νησιού μας με την πρωτεύουσα της Ιωνίας. Όπως αναφέρει όμως, τα προμήθευαν στα παιδιά οι δάσκαλοί τους σε αρκετά ψηλή τιμή, με αποτέλεσμα μερικά από αυτά, που δεν είχαν τα απαιτούμενα χρήματα για την αγορά τους, να προμηθευτούν από περιοδεύοντα πωλητή την Καινή Διαθήκη, σε νεοελληνική απόδοση και να τη χρησιμοποιούν ως αναγνωστικό. Επίσης, σημειώνει ότι ο ετήσιος μισθός του δασκάλου ανερχόταν στα 5.000 γρόσια, 2.000 από τα οποία καταβάλλονταν από την τοπική εκκλησιαστική επιτροπή, ενώ τα υπόλοιπα «καλύπτονταν από τη Μονή», δηλαδή την παρακείμενη Αχειροποίητο¹⁹. Όπως

18. Τη χρονολογία αναχώρησης του Λαίου από την Κύπρο αναφέρει ο μαθητής του Ιωάννης Γεωργιάδης. Βλ. Ι. Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 366. Σύμφωνα με τον Περισιτιάνη, ο Λάιος είχε νυμφευτεί στον Καραβά. Βλ. Ό.π., σ. 365.

19. «Ἡ ἀγορά τῶν ἀπαιτούμενων βιβλίων φαίνεται ὅτι εἶναι εἷς τινες περιπτώσεις ὑπερτέρα τῶν μέσων, ἢ μᾶλλον τῆς θελήσεως τῶν γονέων. Τά ἤδη ἐν χρήσει βιβλία προμηθεύονται ἐκ Σμύρνης ἀπ' εὐθείας ὑπό τῶν διδασκάλων καί πωλοῦνται ὑπ' αὐτῶν μέ κέρδος εἰς βάρος τῶν παιδίων. Ἐπειδή καί ταῦτα εἶναι πολύ ἀκριβά πολλά παιδιά εὐχαρίστως ἀγοράζουν τήν εὐθηνήν Βίβλον τῆς ἐταιρείας, ἥτοι ἔκδοσιν ἐν τῇ Νεοελληνικῇ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀπό τόν περιοδεύοντα πράκτορα· διά τοῦτο εὖρον εἰς πολλά σχολεῖα μίαν τάξιν ἔχουσιν αὐτήν ὡς ἀναγνωστικόν. Ἡ ἀνάγνωσις ἦτο ἀρκετά καλή καί δέν παρετήρησα τά συνήθη λάθη: τήν ἀμέλειαν, τήν ἔμφασιν ὄλων τῶν φράσεων, τήν ἀπελπιστικὴν σπουδὴν. Ὁκτώ παιδιά εἶπον μικρά ἀποσπάσματα γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, χωρίς νά σταματήσουν. Ἡ γραφή τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἦτο ἱκανοποιητικὴ. Ἡ ἀριθμητικὴ ἐποίκιλλεν ἀπό τούς πρώτους ἀριθμούς, τούς ὁποίους ἔγραφον ἐπὶ τοῦ πίνακος τά μικρά παιδιά, μέχρι τῆς μεθόδου τῶν τριῶν, ἐν πρόβλημα τῆς ὁποίας ἔλυσε καλῶς ἐπὶ τοῦ

γνωρίζουμε, όμως, η τελευταία ήταν στην πραγματικότητα άμεσα εξαρτημένη από τη Μητρόπολη Κυρηναίας, που έστελλε εκεί κάποιο ιερωμένο - αντιπρόσωπό της για να διαχειρίζεται τα περιουσιακά της στοιχεία²⁰. Κατά συνέπεια, χορηγός της παιδείας του Καραβά, κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, εξακολούθησε να είναι η Μητρόπολη Κυρηναίας.

Ο Σπένσερ αναφέρει επίσης ότι ο διδάσκαλος του σχολείου υπηρετούσε προηγουμένως στη Λάπηθο και λόγω κάποιας διαφοράς του με την τοπική σχολική επιτροπή, εγκατέλειψε την κωμόπολη και προσήλθε στον Καραβά, μαζί με αρκετούς από τους νεαρούς μαθητές του, με αποτέλεσμα, από τους σαράντα που φοιτούσαν προηγουμένως, ο αριθμός τους να ανέλθει στους ενενήντα²¹. Ο Άγγλος επόπτης της Παιδείας σημειώνει ακόμη, ότι η πλειονότητα των μαθητών στο σχολείο Καραβά ήταν αγόρια: ογδόντα πέντε συνολικά έναντι πέντε κοριτσιών²². Όπως είναι γνωστό, οι κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής δεν παρείχαν τη δυνατότητα στις γυναίκες να διαδραματίσουν άλλο ρόλο από αυτόν

πίνακος είς μαθητής τῆς πρώτης τάξεως μέ πολυλογίαν, ἐπανάληψιν τῶν κανόνων μέ ἀστραπιαίαν ταχύτητα, καί χρῆσιν περιττῶν ἀριθμητικῶν πράξεων. Ὁ μισθός τοῦ διδασκάλου, Γεωργίου Κυριακίδου, ἀνέρχεται εἰς 5.000 γρόσια· ἐκ τούτων ἡ τοπική ἐκκλησιαστική ἐπιτροπεῖα πληρώνει 2.000 καί ἡ Μονή 3.000. Ὁ λαός τοῦ Καραβᾶ ἐνδιαφέρεται πολύ διά τήν πρόοδον τοῦ σχολείου». Βλ. Λ. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα, ό.π., σ. 338. Επίσης βλ. Ι. Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικῶν Γραμμάτων, ό.π., σ. 369.

20. Όπως αναφέρεται στα Έγγραφα 5-6, ἤδη από το 1867 στην Αχειροποίητο ἦταν εγκατεστημένος «υπάλληλος» της Μητρόπολης Κυρηναίας, ο Αρχιμανδρίτης Μελέτιος.

21. «Νέος τις διδάσκαλος ἔφθασεν ἐσχάτως διά τό σχολεῖον καί ἐφαίνετο ἀγαπώμενος πολύ ὑπό τῶν κατοίκων. Ἦλθεν ἐκ Λαπήθου, ἥτις δέν ἀπέχει πλέον τῶν δύο μιλίων ἐκ Καραβᾶ καί ἔφερε μαζί του ἀρκετούς ἐκ τῶν τέως μαθητῶν του εἰς τό νεόν σχολεῖον του. Ἡ περίπτωση αὕτη, ὑποθέτω, κάμνει τήν ἔκθεσίν μου, ὡς πρός τούς ἀριθμούς, νά διαφέρῃ σημαντικῶς τῆς τοῦ Διοικητοῦ, τοῦ λήξαντος Νοεμβρίου. Οἱ ἀριθμοί του ἦσαν 80 παιδιά ἐν Λαπήθῳ καί 40 ἐν Καραβᾶ, ἐν ᾧ εὔρον 90 εἰς Καραβᾶν καί μόνον 56 εἰς Λάπηθον». Βλ. Ι. Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικῶν Γραμμάτων, ό.π., σ. 368.

22. «Ἐκ τῶν 90 παιδίων, ἅτινα ἦσαν παρόντα, 5 ἦσαν μικρά κοράσια». Βλ. Ι. Περισιτιάνης, Ιστορία των Ελληνικῶν Γραμμάτων, ό.π., σ. 368.

της αγρότισσας, της συζύγου και της μητέρας. Γι' αυτό και οι γονείς απέφευγαν να στέλλουν τις θυγατέρες τους στα σχολεία, αφού θεωρούσαν ότι η εκπαίδευση δεν είχε μεγάλη αξία στη ζωή τους. Όσα κορίτσια φοιτούσαν σε δημοτικά σχολεία, τις περισσότερες φορές διέκοπταν μετά από δύο έως τρία χρόνια τα μαθήματά τους και ασχολούνταν με τη φροντίδα των μικρότερων παιδιών της οικογένειας ή με τη βοσκή των οικιακών ζώων.

Φαίνεται, όμως, ότι η βασική αυτή αρχή, που είχε καθολική εφαρμογή στα χωριά της Κύπρου, παρουσίαζε αποκλίσεις στον Καραβά, όπου ο κύριος λόγος για τον οποίο δεν φοιτούσαν μαθήτριες στο σχολείο της κωμόπολης οφειλόταν στην άρνηση των γονέων τους να επιτρέψουν τη φοίτησή τους στα ίδια θρανία με τους άρρενες συμμαθητές τους. Γι' αυτό και απηύθυναν έκκληση προς τον Σπένσερ, για να τους βοηθήσει, ώστε να ιδρυθεί Παρθεναγωγείο στην κωμόπολη, όπου θα μπορούσαν να φοιτούν οι θυγατέρες τους²³, κάτι που πραγματοποιήθηκε τελικά το 1882. Η αίθουσα, όμως, που παραχωρήθηκε από την κοινότητα για τη στέγασή του, αποδείχτηκε πολύ μικρή, για να φιλοξενήσει τον μεγάλο αριθμό των κοριτσιών, που γράφτηκαν, για να παρακολουθήσουν τα μαθήματά του, γι' αυτό και δύο χρόνια αργότερα, στα 1884, ανηγέρθη, με δαπάνη των εκκλησιών του Καραβά, νέο κτίριο²⁴.

23. «Ἐνταῦθα μοί ἐγένετο ἡ ἰδία ὡς καί ἐν Κερυνεΐα παράκλησις, ὅπως προσπαθῆσω νά ἐπιτύχω τήν ἴδρυσιν Παρθεναγωγείου δι' αὐτούς: μέ διεβεβαίωσαν ὅτι θά προσήρχοντο 80 κοράσια». Βλ. Ι. Περισιτιάνης, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων*, ὁ.π., σ. 369.

24. Οι ακριβείς χρονολογίες ίδρυσης του Παρθεναγωγείου και ανέγερσης του κτιρίου του καταγράφονται σε δημοσίευμα εφημερίδας της εποχής: «Ὁ Καραβάς, μία τῶν μεγαλυτέρων κωμοπόλεων τῆς Κύπρου, ηὐτύχησε νά ἔχη σχολεῖον πρό τριάκοντα πέντε ἐτῶν· τούτου ἔνεκεν ὀλίγοι ἐκ τῶν κατοίκων οἱ μή γνωρίζοντες ἀνάγνωσιν καί γραφήν, καί ὀλίγοι οἱ μή αἰσθανόμενοι τήν ἐκ τῶν γραμμάτων ὠφέλειαν. Ὅθεν πρό δύο ἐτῶν ἰδρύθη καί Παρθεναγωγεῖον καί ἐπειδή ἡ πρός τοῦτο χρησιμεύουσα αἴθουσα ἦτο στενόχωρος, μή ἐπαρκοῦσα εἰς τόν ἀριθμόν τῶν μαθητριῶν, εὐηρεστήθη ἡ ἀξιότιμος ἐπιτροπή, τῇ προτροπῇ τοῦ αἰδεσίμου Σπένσερ, καί τοῦ λίαν ἀγαπητοῦ ἡμῖν Μεγάλου Ἀρμοστοῦ νά ἀνεγείρῃ ἐκ θεμελίων ἐπί καταλλήλου οἰκοπέδου, ἀγορασθέντος ἀντί ἑκατόν εἰκοσαφράγκων, εὐρύχωρον αἴθουσαν, δι' ἣν θά χρειασθῶσιν ἄνω τῶν τριακοσίων λιρῶν, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς ἀξίας τοῦ οἰκοπέδου. Τό ρηθέν ποσόν ἐξοδεύεται ἐκ τοῦ ταμείου τῶν

Από σκόρπια δημοσιεύματα στον κυπριακό τύπο της εποχής, από τις ετήσιες εκδόσεις των αγγλικών αποικιακών αρχών, καθώς και από διάφορες άλλες αναφορές, αντλούμε αρκετές πληροφορίες για την ιστορία της εκπαίδευσης της κωμόπολης στα τέλη του 19ου αιώνα. Σύμφωνα με αυτές, το επίπεδο διδασκαλίας των μαθημάτων, τόσο στο Αρρεναγωγείο, όσο και στο Παρθεναγωγείο, ήταν αρκετά ψηλό, γεγονός που οφείλεται στην εργοδότηση προσοντούχων δασκάλων. Είναι ενδεικτικό το σχόλιο του Άγγλου Αρμοστή Ρόμπερτ Βίδωλφ, ο οποίος δήλωνε στα 1885, πως κανένα σχολείο από όσα είχε επισκεφθεί δεν μπορούσε να συγκριθεί με αυτό του Καραβά²⁵.

Από τη μελέτη των βιογραφικών στοιχείων επιφανών Καραβιωτών της εποχής διαπιστώνουμε ότι πολλοί μαθητές, μετά την αποφοίτησή τους από το σχολείο της γενέτειράς τους, συνέχιζαν τις σπουδές τους στην Ελληνική Σχολή της Λευκωσίας, ή αργότερα, μετά την ίδρυσή του το 1893, στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Επίσης, ορισμένοι από αυτούς μετέβαιναν στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες για ευρύτερες σπουδές, όπως ο γιατρός Ιωάννης Πηγασιού (1884-1939) και ο θεολόγος Ιωάννης Παπαπορφυρίου (1874-1945). Κάποιες αναφορές για φοίτησή τους σε Σχολαρχείο που λειτουργούσε την περίοδο αυτή στον Καραβά, ως

ἐκκλησιῶν, διότι παρ' αὐτοῖς τό ταμεῖον τοῦτο εἶναι τό αὐτό ταμεῖον τῶν σχολείων». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 3/12.11.1884.

25. Σχετικό με την επίσκεψη του Αρμοστή στον Καραβά είναι το ακόλουθο δημοσίευμα: «Τήν 1ην Ἀπριλίου περί τήν 11ην καί ἡμίσειαν ὥρα π.μ. ἐπεσκέψατο τήν Σχολήν ἡμῶν ἢ Α.Ε. ὁ Μέγας Ἀρμοστής μετά τῆς κυρίας του, ὅστις εὐηρεστήθη νά ἀκροασθῇ τάς δύο μεγαλυτέρας ὡς καί τάς δύο μικροτέρας τάξεις εἰς τήν ἀνάγνωσιν, ἐξετάσας καί τρεῖς μαθητάς τῆς δευτέρας τάξεως εἰς τήν ἀριθμητικήν, τόν μὲν πρῶτον εἰς τόν πολλαπλασιασμόν τῶν κλασμάτων, τόν δέ δεύτερον εἰς τήν μέθοδον τῆς ἑταιρείας ἢ συντροφίας καί τόν τρίτον εἰς τήν βάσανον τῆς πράξεως ταύτης. Μετά τό πέρασ τῆς ἐξετάσεως ὁ δημοτικώτατος Ἀρμοστής καί ἡ εὐγενής αὐτοῦ κυρία, συγχαίροντες τούς διδασκάλους διά τε τήν καθαριότητα, ὑγείαν καί ζωηρότητα τῶν μαθητῶν καί προσθέσαντες ὅτι οὐδέν σχολεῖον ἐξ ὅσων ἄχρι τοῦδε ἐπεσκέφθησαν εὔρον ὅμοιον πρός τό ἐν Καραβᾷ, ἀπῆλθον πρός ἐπίσκεψιν τοῦ Παρθεναγωγείου, ἀφοῦ δέ καί ἐκεῖ ἠκροάσθη τινάς τῶν μεγαλυτέρων μαθητριῶν εἰς τήν ἀνάγνωσιν, θεωρήσας δέ καί τά χειροτεχνήματα ἐπήνεσεν τήν Διευθύντριαν καί εἶπεν εἰς αὐτήν ὅτι ἔτι περισσότερον θά ὠφελήσῃ τάς μαθητριάς της ἐάν συνηθίσῃ αὐτάς νά ράπτωσιν τά ἐνδύματά των». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 20/2.5.1885.

ενδιάμεσο σταθμό της συνέχισης των σπουδών τους στην πρωτεύουσα, δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αφού κάτι τέτοιο δεν έχει επισημανθεί σε κείμενα της εποχής.

Σύμφωνα με σχετικά δημοσιεύματα, μερικοί από τους μαθητές, που είχαν έφεση στα γράμματα, προετοιμάζονταν συστηματικότερα από τον διδάσκαλο του Αρρεναγωγείου Ιωάννη Κωνσταντινίδη, ώστε να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στις σχετικές εξετάσεις για σπουδές στα σχολεία της Λευκωσίας. Όπως αναφέρεται σχετικά, ο Κωνσταντινίδης εργοδοτήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1886, με βοηθό ένα δεύτερο δάσκαλο, τον Σάββα Αντωνιάδη²⁶, και πολύ σύντομα κέρδισε την εμπιστοσύνη των κατοίκων με την εργατικότητα και τη μεθοδικότητά του. Προετοίμαζε δε τους μαθητές του με «ανώτερα ελληνικά μαθήματα» με μεγάλη επιτυχία, αφού ένας από αυτούς κατόρθωσε, το 1888, να εγγραφεί στην τετάρτη τάξη της Ελληνικής Σχολής Λευκωσίας. Ωστόσο, η ενέργειά του αυτή δεν βρήκε σύμφωνους αρκετούς από τους κατοίκους, που έκριναν ότι οι μαθητές δεν χρειαζόνταν επιπρόσθετα μαθήματα από αυτά που τους παρείχοντο μέχρι τότε και ο νεαρός δάσκαλος έπρεπε να περιοριστεί αυστηρά στα καθήκοντά του. Ας σημειωθεί, ότι βοηθός του, κατά το σχολικό έτος 1888-89, ήταν ο παλαιμάχος πρώτος δάσκαλος της κωμόπολης Αθανάσιος Τριανταφυλλίδης²⁷, ο οποίος

26. Για την πρόσληψή του το σχολικό έτος 1886-87 στο Αρρεναγωγείο Καραβά, αρθρογράφος της εποχής σημειώνει τα ακόλουθα: «Έφέτος από τινος ήρξατο τό σχολεῖον τῆς κωμοπόλεως ἡμῶν λειτουργοῦν, προσελήφθη δέ ὡς διδάσκαλος ὁ συνεγχώριος μας κ. Ἰωάννης Κωνσταντινίδης, ὁ καί πέρυσιν ἔν μόνον ἔτος διδάξας εἰς τό παλαιόν σχολεῖον Λαπήθου· ἐδόθη δ' αὐτῷ ὡς βοηθός ὁ κ. Σάββας Ἀντωνιάδης». Βλ. Αλήθεια, 20/2.10.1886.

27. «Ἡ σχολή Καραβᾶ ἤρξατο λειτουργοῦσα καί ἐφέτος ὑπό τήν διεύθυνσιν τοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἐπί διετίαν λίαν ἐπιτυχῶς διδάσκοντος καί ἀξίου πολλῶν ἐπαίνων διά τούς ἀτρύτους κόπους, οὓς καταβάλλει πρὸς μόρφωσιν τῆς νεολαίας, κ. Ἰωάννου Κ. Ἐγγλέζου. Μαθητῆς τοῦ ἀξίου τούτου διδασκάλου κατετάχθη εἰς τήν τετάρτην τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λευκωσίας! Καί ὅμως, ὡς παντοῦ, δέν ἔλειψαν καί ἐνταῦθά τινες, ἀμαθίας ἔνεκεν, νά καταπολεμήσωσι τήν διδασκαλίαν ἀνωτέρων ἐλληνικῶν μαθημάτων, ἐπί τῇ προφάσει ὅτι ὁ διδάσκαλος δαπανᾷ πολύν καιρόν εἰς αὐτά, πλήν ἐφιμώθησαν οἱ τοιοῦτοι καί ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι ἡ ἀξιότιμος Ἐφορία θά κλείη τά ὄντα πρὸς τοιαύτας κακοβούλους εἰσηγήσεις, μεριμνῶσα μόνον ὅπως εὐκόλυνῃ τόν διδάσκαλον εἰς τό ἔργον του. Βοηθός εἰς τήν σχολήν ταύτην προσελήφθη ὁ κ. Α. Τριανταφυλλίδης, ὁ πρῶτος του Καραβᾶ πρό 30 ἐτῶν, καί κατά συνέπειαν πολλῶν

προσελήφθη για το αμέσως επόμενο σχολικό έτος 1889-90 στη γειτονική Λάπηθο, τη δε θέση του στο Αρρεναγωγείο Καραβά κατέλαβε ο μετέπειτα αφηγητής του Ιερώνυμου Περισιάνη, Γεώργιος Σπουρδής²⁸. Αργότερα, ο Τριανταφυλλίδης επανήλθε στον Καραβά και για τα έτη 1894-95 και 1895-96 δίδαξε στο Παρθεναγωγείο της κωμόπολης²⁹.

Η πρόσληψη δεύτερου δασκάλου και αργότερα και τρίτου συνέβαλε στην περαιτέρω ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης και στην ανάδειξη των σχολείων της κωμόπολης σε κέντρα εθνικών, κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στις ετήσιες εκθέσεις των αποικιακών αρχών, από το σχολικό έτος 1886-87 έως το 1892-93 και από το 1896-97 έως το 1901-1902 το Αρρεναγωγείο λειτούργησε με δύο δασκάλους, ενώ την περίοδο 1893-94 έως 1895-96 και από τις αρχές του 20ού αιώνα και στη συνέχεια με τρεις. Για την περίοδο 1886-87 έως 1901-1902, που διασώζονται στοιχεία, ο αριθμός των μαθητών κυμαινόταν μεταξύ των 115 και 163, ενώ ο ετήσιος μισθός των δασκάλων ήταν από 10 λίρες και άνω για αυτούς που εκτελούσαν βοηθητικά καθήκοντα και έφτανε μέχρι τις 43 λίρες για τον διευθυντή. Είναι αξιοσημείωτο ότι για τα

μεσηλικών έγγραμμάτων, διδάσκαλος». Βλ. Σάλπιγξ, 8.10.1888. Ο «Ιωάννης Κ. Εγγλέζου» του δημοσιεύματος ταυτίζεται με τον Ιωάννη Κωνσταντινίδη, αφού, όπως αναφέρεται, ο Εγγλέζος εργαζόταν στο Αρρεναγωγείο από διετίας, χρονικό διάστημα κατά το οποίο, σύμφωνα με προαναφερθέν δημοσίευμα, δάσκαλος στο ίδιο σχολείο ήταν ο Κωνσταντινίδης. Τούτο επιβεβαιώνεται και από τις ετήσιες αποικιοκρατικές εκθέσεις, όπου για τα σχολικά έτη 1887-88 και 1888-89 αναφέρεται ως διδάσκαλος ο Ιωάννης Κωνσταντινίδης. Βλ. Cyprus Blue Book for the year 1888, σ. 438· Cyprus Blue Book for the year 1888-89, σ. 438.

28. «Ἀξιότιμε Κύριε Συντάκτα, πρό δύο περίπου μηνῶν τό σχολεῖον ἡμῶν ἤνοιξε τάς θύρας διευθυνόμενον ὑπό τοῦ καλοῦ διδασκάλου Ι.Κ. Ἐγγλέζου, ὡς βοηθός δέ αὐτοῦ προσελήφθη ὁ κ. Γ.Χ. Σπουρδῆς, τοῦ πέρυσι τοιοῦτου μετατεθέντος εἰς τό Παρθεναγωγεῖον Λαπήθου, καθότι ὡς ὀγδοηκοντούτης γέρων δέν ἠδύνατο εἰς Καραβά, ἔνεκα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν μαθητῶν, νά ὑπηρετήσῃ οὔτε ὡς βοηθός. Συγχαίρομεν καί ἐπαινοῦμεν τούς φίλους Λαπηθίους, διότι ὑπεστήριξαν, ὡς ὄφειλον, τόν ἐνδεῆ πρό τριακονταετίας διδάσκαλόν των, τόν φωτίσαντα τούς τά πρῶτα φέροντας σήμερον ἐν Λαπήθῳ». Βλ. Αλήθεια, 21/2.11.1889.

29. Βλ. Cyprus Blue Book for the year 1895-96, σ. 278· Cyprus Blue Book for the year 1896-97, σ. 262.

σχολικά έτη 1887-88 έως 1901-02, που διασώζονται στοιχεία, το Αρρεναγωγείο λάμβανε κυβερνητική χορηγία, που ανερχόταν στο ποσό των 20 έως 33 λιρών. Εξαιρέση παρουσιάζει το έτος 1893-94, οπότε για άγνωστο λόγο δεν δόθηκε χορηγία³⁰.

Την ίδια περίοδο υπηρετούσε μία δασκάλα στο Παρθεναγωγείο, εκτός της περιόδου 1894-96, που, όπως έχει αναφερθεί, δίδαξε ο παλαιός διδάσκαλος Αθανάσιος Τριανταφυλλίδης. Το 1911, σύμφωνα με δημοσίευμα, που αναφέρεται στις δημόσιες εξετάσεις, στις οποίες παρέστη ο τότε Μητροπολίτης Κυρηνείας (1895-1916) μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κύριλλος Γ΄, ο αριθμός των δασκαλισσών αυξήθηκε στις δύο³¹. Για την περίοδο 1886-87 έως 1901-1902, που

30. Για τα ονόματα των δασκάλων, τον αριθμό τους ανά σχολικό έτος, τις απολαβές τους και το ποσό της κυβερνητικής επιχορήγησης βλ. Cyprus Blue Book for the year 1888, σ. 438-439· Cyprus Blue Book for the year 1888-89, σ. 438-439· Cyprus Blue Book for the year 1889-90, σ. 420-421· Cyprus Blue Book for the year 1890-91, σ. 402-403· Cyprus Blue Book for the year 1891-92, σ. 284-285· Cyprus Blue Book for the year 1892-93, σ. 278-279· Cyprus Blue Book for the year 1893-94, σ. 274-275· Cyprus Blue Book for the year 1894-95, σ. 280-281· Cyprus Blue Book for the year 1895-96, σ. 278-279· Cyprus Blue Book for the year 1896-97, σ. 262-263· Cyprus Blue Book for the year 1897-98, σ. 268-269· Cyprus Blue Book for the year 1898-99, σ. 268-269· Cyprus Blue Book for the year 1899-1900, σ. 268-269· Cyprus Blue Book for the year 1900-1901, σ. 274-275· Cyprus Blue Book for the year 1901-1902, σ. 272-273· Cyprus Blue Book for the year 1902-1903, σ. 258-259. Για τον διορισμό και τρίτου δασκάλου στο Αρρεναγωγείο γίνεται αναφορά σε δημοσίευμα του κυπριακού τύπου του 1918, από όπου όμως εξάγεται το συμπέρασμα ότι το σχολείο λειτουργούσε ως τριδιδάσκαλο εδώ και αρκετά χρόνια: «Η Έπιτροπεία έπαναδιώρισε τούς τρεῖς διδασκάλους τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς Καραβᾶ μέ τήν συμφώνως πρός τά ὑπό τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Διδασκαλικοῦ Συνδέσμου Κυρηνείας καθορισθέντα ἀνάλογον αὔξησιν τῆς μισθοδοσίας των». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 30/13.7.1918.

31. «Χθές ἐγένοντο αἱ θεριναί ἐξετάσεις τοῦ Παρθεναγωγείου Καραβᾶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως καί πολλῶν ἀκροατῶν, καθ' ἃς αἱ μαθήτριά ἀπήντησον λίαν εὐστόχως. Παρατηρήθη ὅτι οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἀρρεναγωγείου ἀπουσίαζον, καί τοῦτο διότι φρονοῦν ὅτι οἱ ἐξετάσεις εἶναι μία ἐπίδειξις καί οὐδέν πλέον. Εἶναι εὐχάριστον, ὅτι ἡ Ἐπιτροπή ἐφέτος διώρισεν ἀκόμη μίαν διδασκάλισσαν βοηθόν, ἵνα τό

διασώζονται σχετικές καταγραφές στις ετήσιες εκθέσεις των αποικιακών αρχών, ο αριθμός των μαθητριών κυμαινόταν μεταξύ των 50 και 91, ενώ ο ετήσιος μισθός της δασκάλας ήταν από 8 έως 29 λίρες. Το Παρθεναγωγείο, όπως και το Αρρεναγωγείο, λάμβανε για τα σχολικά έτη 1887-88 έως 1901-02 κυβερνητική χορηγία, η οποία ανερχόταν στο ποσό των 7.12 έως 16 λιρών³².

Τα πολλά οικονομικά προβλήματα, που αντιμετώπιζε η κυπριακή κοινωνία στα τέλη του 19ου αιώνα είχαν τις επιπτώσεις τους και στη λειτουργία των σχολείων των χωριών και των πόλεων της Κύπρου. Εντούτοις, οι κάτοικοι του Καραβά, παρά τους περιορισμένους οικονομικούς τους πόρους, κατάφεραν να τα διατηρήσουν σε λειτουργία. Το 1890, όμως, οι συνθήκες ήταν εξαιρετικά δύσκολες, λόγω αφενός της αδυναμίας των τοπικών εκκλησιαστικών επιτροπών να αναλάβουν μέρος των δαπανών, εξαιτίας των χρεών, που είχαν προκύψει από την ανέγερση του Παρθεναγωγείου, και αφετέρου της οικονομικής δυσπραγίας των κατοίκων, που καθιστούσε αδύνατη την τακτική συνεισφορά τους. Μόνο σταθερό έσοδο παρέμενε η εισφορά των ιερωμένων, που υπηρετούσαν στην Αχειροποίητο, η οποία, όμως, δεν επαρκούσε για την κάλυψη των εξόδων. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο, όταν ο τότε Μητροπολίτης Κυρηνείας (1889-1893) και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1909-1916)

Παρθεναγωγείον έκπληροϊ κάλλιον τόν προορισμόν του». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 16/29.7.1911.

32. Για τα ονόματα των διδασκαλισσών, τις απολαβές τους και το ποσό της κυβερνητικής επιχορήγησης βλ. Cyprus Blue Book for the year 1888, σ. 438-439· Cyprus Blue Book for the year 1888-89, σ. 438-439· Cyprus Blue Book for the year 1889-90, σ. 420-421· Cyprus Blue Book for the year 1890-91, σ. 402-403· Cyprus Blue Book for the year 1891-92, σ. 284-285· Cyprus Blue Book for the year 1892-93, σ. 278-279· Cyprus Blue Book for the year 1893-94, σ. 274-275· Cyprus Blue Book for the year 1894-95, σ. 278-279· Cyprus Blue Book for the year 1895-96, σ. 278-279· Cyprus Blue Book for the year 1896-97, σ. 262-263· Cyprus Blue Book for the year 1897-98, σ. 268-269· Cyprus Blue Book for the year 1898-99, σ. 268-269· Cyprus Blue Book for the year 1899-1900, σ. 268-269· Cyprus Blue Book for the year 1900-1901, σ. 274-275· Cyprus Blue Book for the year 1901-1902, σ. 272-273· Cyprus Blue Book for the year 1902-1903, σ. 258-259.

Κύριλλος Β΄, λόγω κάποιας διαφοράς του με τους κατοίκους της κωμόπολης, καθυστέρησε να καταβάλει την ετήσια συνδρομή της Μητρόπολης³³.

Το οικονομικό αδιέξοδο, στο οποίο περιήλθε η σχολική εφορεία, την υποχρέωσε, όχι χωρίς αντιδράσεις, να θέσει υπό συζήτηση τη μείωση των μισθών των δασκάλων των σχολείων της κωμόπολης. Το ζήτημα, που προέκυψε, έλαβε ευρύτερες διαστάσεις και απασχόλησε τον τύπο της εποχής, αφού συνδεόταν άμεσα με τη διάθεση των τοπικών αρχών να εξασφαλίσουν στους δασκάλους ικανοποιητικές απολαβές και αξιοπρεπή διαβίωση³⁴. Απασχόλησε δε για αρκετό διάστημα τους κατοίκους της κωμόπολης, αφού στη διένεξη ενεπλάκη και ο τότε

33. «Καί ἐφέτος ἤρξατο λειτουργοῦν τό ἡμέτερον Ἀρρεναγωγεῖον, ὡς καί τό Παρθεναγωγεῖον, ὑπό τήν διεύθυνσιν τῶν αὐτῶν διδασκάλων· οὐχ ἦντιν ὅμως εἰς οὐχί ἄρκετά εὐάρεστον θέσιν εὐρίσκονται τά οἰκονομικά των, καθότι αἱ ἐκκλησῖαι ἡμῶν, ἔνεκα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Παρθεναγωγείου, κατεχρεώθησαν καί οὐδέ ὀβολόν δύνανται νά συνεισφέρουν, ἐνῶ πρό ὀκταετίας αὐταί καί μόναι διετήρουν τά σχολεῖα. Ἀπό τά εἰσιτήρια ἐλάχιστον ποσόν εἰσπράττεται, πολλοί δέ οὐδέ 10 γρόσια εὐποροῦν νά δώσουν, καί τό ἐν τρίτον τῶν μαθητῶν ἀναγκάζεται ἡ ἐπιτροπή νά δέχηται δωρεάν. Ἡ τοῦ Ἀρχιερέως συνδρομή, ἔνεκα φαίνεται ψυχρότητος αὐτοῦ πρός τήν ἐπαρχίαν μας, καθυστερεῖται, καθ' ἃ δέ πληροφοροῦμαι ἐπιστολή τῶν ἐπαρχιωτῶν ἐστάλη πρός τήν Α. Πανιερότητα, διό καί ἐλπίζομεν ὁσονούπω νά ἀποσταλῆ ἡ συνδρομή, διότι ἄνευ αὐτῆς τά σχολεῖα μας θά πνέουν κατά τό ἐπιόν ἔτος τά λοίσθια. Ἐκτός τῆς κυβερνητικῆς ἐπιχορηγήσεως οὐδένα ἄλλον πόρον ἔχομεν εἰμὴ μόνον ἔξ λίρας κατ' ἔτος, τὰς ὁποίας οἱ πατέρες τῆς Μονῆς Ἀχειροποιήτου συνεισφέρουν ὑπέρ τῶν σχολείων ἐκ τοῦ ἰδίου βαλαντίου, ἐφ' ᾧ καί τυγχάνουσιν ἄξιοι παντός δημοσίου ἐπαίνου». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 21/3.10.1890.

34. «Καί ἐφέτος τό σχολεῖον ἡμῶν ἤνοιξε τὰς θύρας ἐν τῷ μέσῳ καταιγίδος κατά τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν, τούς ὁποίους ἐπέμενον νά ἐλαττώσουν κατά τό ἡμῖς... Ἀλλ' ἐνόσῳ, κ. Συντάκτα, ὁ διδασκαλικός μισθός τίθεται εἰς μειοδοσίαν καί ἡ Νῆσος ἅπασα βρίθκει θεσιθηρῶν διδασκάλων, ἀρκουμένων εἰς εὐτελεστάτους μισθούς, ἐνόσῳ ἢ κατά τό ἐπιόν ἔτος προμελετωμένη ἐλάττωσις τοῦ μισθοῦ ἴσταται, ὡς φάσμα, ἀκίνητος ἔμπροσθεν τῆς διδασκαλικῆς ἔδρας καί ἡ ἐκτίμησις τοῦ διδασκάλου ἀφίεται εἰς τήν κρίσιν ἀναλφαβήτου χωρικοῦ, μή ζητεῖτε, πρός Θεοῦ, ἀκραιφνῆ διδασκαλικόν ζῆλον, διότι ἄδικον ἔχετε· μή ζητεῖτε ἀλλαγὴν τοῦ παλαιοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ συστήματος, διότι κρῖμα ἔχετε». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 13/25.9.1891.

δάσκαλος Λαπήθου, ο οποίος υπηρέτησε και στο σχολείο του Καραβά, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, Γεώργιος Ψύλλος³⁵.

Σταδιακά, τα προβλήματα που προέκυψαν ξεπεράστηκαν και τα σχολεία της κωμόπολης συνέχισαν απρόσκοπτα το έργο τους, μορφώνοντας τους κατοίκους και συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του εθνικού τους φρονήματος. Στον τύπο των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα αναφέρονται αρκετές εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στην κωμόπολη με πρωτοβουλία των δασκάλων των σχολείων του Καραβά, οι οποίες για τον τοπικό μικρόκοσμο αποτελούσαν σημαντικό μέρος από τις λιγοστές πολιτιστικές του δραστηριότητες. Πρωτεύοντα ρόλο ανάμεσα σε αυτές είχε ο εορτασμός της 25ης Μαρτίου 1821, που γιορτάστηκε για πρώτη φορά το 1902, με πανηγυρική δοξολογία, ομιλίες και απαγγελίες ποιημάτων στο Αρρεναγωγείο, όπου πρωτοστατούσαν οι δύο διδάσκαλοι, οι Μιχαήλ Τσιάκας και Νικόλαος Ξενής, αμφότεροι από τον Καραβά³⁶. Στα νεότερα χρόνια, το πρόγραμμα των δραστηριοτήτων του σχολείου

35. «Μετά χαρᾶς ἀγγέλλομεν, ὅτι τό σχολεῖον Καραβᾶ ἠνέωξε καί ἐφέτος τᾶς θύρας, παρά τᾶς εὐχᾶς πολλῶν, τῇ ἐνεργείᾳ καί καλῇ διαθέσει τῆς ἐπιτροπῆς καί τοῦ μουκτάρου. Ἀπήρσεν ὁμως τό τοιοῦτον εἰς πολλούς καί ἀμέσως δι' ἀναφορᾶς πρὸς τόν διοικητήν ὑπό τινων ὑπογεγραμμένης συνίστατο αὐτῷ “νά γείνη παρατήρησις εἰς τόν μουκτάρην ἐπί τῇ κακῇ διαγωγῇ του”, διότι ἐσφράγισεν ἔγγραφον, δι' οὗ ἀνεγνωρίζετο πρόεδρος τῆς Σχολῆς, ἐπίσης δέ ἀπητεῖτο “νά μή ἐπικυρωθῶσι τὰ ἀδικαιολόγητα ἔγγραφα των”. Ἡ ἀναφορά αὕτη ἔφερεν ὑπογεγραμμένον ἐπικεφαλῆς τόν κάτοικον ἐν Καραβᾶ καί διδάσκαλον ἐν Λαπήθῳ κ. Γεώργιον Ψύλλον». Βλ. Ευαγόρας, 22.9.1893.

36. «Κατά τήν θεῖαν λειτουργίαν, κατάλληλον τῇ ἑορτῇ λόγον ἐξεφώνησεν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ἀχειροποιήτου ὁ ἱεροκῆρυξ κ. Ἰωάννης Παπαπορφυρίου καί ἕτερον ὁ διδάσκαλος κ. Νικόλαος Ι. Ξενής. Οἱ κάτοικοι, μετά τήν θεῖαν λειτουργίαν, συνῆλθον ἐν τῷ σχολείῳ, λαμπρῶς δι' εἰκόνων, ρητῶν, καί σημαιῶν καί ἀνθέων ηὔτρεπισμένῳ, ἔνθα ἐψάλη δοξολογία, ὁ δέ διευθυντής τοῦ σχολείου κ. Μιχαήλ Τζάκας ὠμίλησε πρῶτος, βάσιν λαβών τό τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ “Χαῖρε κεχαριτωμένη” καί οἱ μαθηταί ἔψαλαν ἐκκλησιαστικόν ᾠσμα, μεθ' ὃ ὁ διδάσκαλος κ. Νικόλαος Ξενής ἀπήγγειλεν ἐνθουσιώδη ἔμμετρον λόγον, ἔχων βάσιν τόν ὄρκον “Θάνατος ἢ Ἐλευθερία” καί οἱ μαθηταί ἔψαλαν διάφορα ἐθνικά ᾠσματα. Μετά μεσημβρίαν, τό πλῆθος συνηθροίσθη καί πάλιν εἰς τό σχολεῖον ὁ δέ ἱεροκῆρυξ κ. Παπαπορφυρίου ὠμίλησε καί πάλιν ἐξάρας τό μεγαλεῖον τῆς ἑορτῆς». Βλ. Κύπριος, 6.4.1902.

εμπλουτίστηκε με τη διοργάνωση περιφερειακών αγώνων στίβου, εκθέσεων Τέχνης και διαφόρων άλλων εκδηλώσεων, που καλλιεργούσαν τα ενδιαφέροντα των παιδιών και την ευγενή άμιλλα ανάμεσά τους.

Ο κυπριακός τύπος της εποχής διασώζει και πολλές άλλες πληροφορίες για τα σχολεία του Καραβά, τα ονόματα των κατά καιρούς εκπαιδευτικών, οι οποίοι υπηρέτησαν σε αυτά και το επίπεδο διδασκαλίας των μαθητών, αφού οι εξετάσεις στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού διεξήγοντο δημόσια και καλύπτονταν από τους τοπικούς ανταποκριτές των εφημερίδων. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί δημοσίευμα εφημερίδας του Ιουλίου του 1901, όπου γίνεται αναφορά στις εξετάσεις του Παρθεναγωγείου, τις οποίες παρακολούθησε, ανάμεσα σε άλλους, ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Κύριλλος. Όπως αναφέρεται, διευθύντρια ήταν τότε η εκ Καραβά Κυριακή Νικολάου, η οποία παρουσίασε επίσης έκθεση χειροτεχνιών των μαθητριών της³⁷. Ας σημειωθεί, ότι μετά τον γάμο της, η Νικολάου απεχώρησε από την εκπαίδευση, όπως την υποχρέωνε ο αποικιοκρατικός νομος, και, αφού ειδικεύτηκε στη μαιευτική, εργάστηκε στον Καραβά ως «μαμμού» για πολλά χρόνια³⁸.

Ωστόσο, παρά την ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης, παρέμενε σε εκκρεμότητα το ζήτημα της ίδρυσης Ελληνικής Σχολής, που θα παρείχε τη δυνατότητα ευρύτερων σπουδών στους μαθητές, και το οποίο απασχολούσε τους κατοίκους ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Όπως χαρακτηριστικά σημείωνε αρθρογράφος εφημερίδας της εποχής, η ορθολογιστική διαχείριση των πόρων των ταμείων των εκκλησιών και των Δημαρχείων των δύο γειτονικών κωμοπόλεων Λαπήθου - Καραβά θα καθιστούσε κάτι τέτοιο εφικτό και θα συνέτεινε στην

37. «Ἡ Α.Π. παρέστη εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ ὑπὸ τῆς ἐγχωρίου ἀρίστης διδασκάλου δ. Κυριακῆς Νικολάου διευθυνομένου Παρθεναγωγείου. Πλήθος ἄπειρον, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀξιότιμος τῆς γείτονος Λαπήθου διδάσκαλος καὶ πολλοὶ ἐν Καραβά διατρίβοντες χάριν ἐξοχῆς ξένοι, εἶχε συρρέυση εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν ἐξετάσεων τό μὲν ἵνα χορτάσῃ βλέπον τόν γαλήνιον καὶ σεμνόν ἱεράρχην, τό δέ ἵνα ἐπαινέσῃ τόν ζῆλον τῆς διδασκάλου δ. Κ. Νικολάου. Τὴν αἴθουσαν ἐστόλιζον λαμπρά ἐκ μετὰξῃς κεντήματα τῶν μαθητριῶν, ἅτινα τῷ ὄντι εἶναι ἄξια πολλῶν ἐπαίνων». Βλ. Κύπριος, 21.7.1901.

38. Π. Πρωτοπαπά, «Ἄνθρωποι των γραμμάτων», ό.π., σ. 57.

υπερπήδηση των οικονομικών προβλημάτων, που αποτελούσαν τροχοπέδη για τη λήψη της σχετικής απόφασης³⁹.

Τελικά, η ίδρυση Ανωτέρας Ελληνικής Σχολής πραγματοποιήθηκε αρκετά χρόνια αργότερα, στα 1910, μετά από κοινή συμφωνία των κατοίκων των δύο κωμοπόλεων. Όπως αναφέρεται στο καταστατικό της Σχολής, το οποίο διασώθηκε σε κατάστιχο της Επιτροπής της Ανωτέρας Ελληνικής Σχολής Λαπήθου, οι κάτοικοι συγκεντρώθηκαν στις 17 Ιουλίου του 1910 και αφού επιβεβαίωσαν την πρόθεσή τους για ίδρυση Σχολής Μέσης Εκπαίδευσης, εξέλεξαν ομάδα αντιπροσώπων για την υλοποίησή της. Την αμέσως επόμενη ημέρα, οι αντιπρόσωποι αυτοί συνήλθαν σε σύσκεψη στο Αρρεναγωγείο της ενορίας Αποστόλου Λουκά Λαπήθου υπό την προεδρία του Μητροπολίτη Κυρηναίας Κυρίλλου και απεφάσισαν τις βασικές διατάξεις λειτουργίας της Σχολής, που διαμόρφωσαν σε τελική μορφή και ψήφισαν στις 23 Αυγούστου του ίδιου έτους.

Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο Καταστατικό, η Σχολή ανεμένετο να λειτουργήσει στην ολοκληρωμένη της μορφή με τρεις τάξεις και πρόγραμμα διδασκαλίας παρόμοιο με αυτό των τριών κατωτέρων τάξεων του Παγκυπρίου Γυμνασίου και με επιπρόσθετα μαθήματα γεωργικής φύσεως, για πρακτική μόρφωση των μαθητών. Καθοριζόταν επίσης, ότι ο διευθυντής θα έπρεπε να είναι κατά προτίμηση θεολόγος ή φιλόλογος και να πλαισιώνεται από δύο διδασκάλους ή καθηγητές, από τους οποίους ο ένας να έχει δίπλωμα της Γεωργικής Σχολής. Σημειωνόταν ακόμη, ότι οι πόροι της Σχολής θα προέρχονταν από τις συνδρομές της Μητρόπολης Κυρηναίας, των εκκλησιών Λαπήθου - Καραβά και των γύρω χωριών, από τυχόν ιδιωτικές εισφορές και από τα εισιτήρια των μαθητών. Τέλος, οριζόταν να διοικείται η Σχολή από Επιτροπή, που θα αποτελείτο από ίσο αριθμό

39. «Αἱ δύο κωμοπόλεις Λάπηθος καί Καραβάς δύνανται, καλῶς διαχειριζόμεναι τούς πόρους τῶν ἐκκλησιῶν των καί τῶν Δημαρχείων των, οὐ μόνον τά ἴδια ἐκάστη δημοτικά σχολεῖα νά προαγάγωσιν, ἀλλά καί ἕν κοινόν διά ἀμφοτέρας ἑλληνικόν σχολεῖον νά συστήσωσιν, ἡ δέ σύστασις ἑλληνικοῦ σχολείου ἐπιβάλλεται αὐτοῖς ὑπό τε τῶν περιστάσεων καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, ὅστις εἶναι ἴσος πρός τόν ἀριθμόν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Λευκωσίας». Βλ. Ευαγόρας, 22.9.1893.

μελών των δύο κωμοπόλεων, ο οποίος δεν θα ήταν λιγότερος από δώδεκα και μεγαλύτερος από είκοσι άτομα⁴⁰.

Όπως αναφέρεται σε σχετική ανακοίνωση της Σχολικής Επιτροπής, που δημοσιεύτηκε στον κυπριακό τύπο, η Σχολή λειτούργησε το 1910 και είχε αρχικά μία τάξη και διευθυντή τον πτυχιούχο δάσκαλο και «γεωπόνο» Νικόλαο Ξενή⁴¹. Το αμέσως επόμενο σχολικό έτος προσετέθη και δευτέρα τάξη, προσελήφθησαν δύο νέοι καθηγητές, οι οποίοι υπηρετούσαν προηγουμένως στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, ο Μακεδόνας φιλόλογος και θεολόγος Δημήτριος Παπαδόπουλος, που ανέλαβε και τη διεύθυνσή της, και ο γεωπόνος Χριστόδουλος Ιερωνύμου⁴². Σύμφωνα με τα

40. Κώστας Κύρρης, «Ανέκδοτα έγγραφα σχετικά προς την Μέσην Εκπαίδευσιν εν Λαπήθω 1910-1935», Χρονικά της Λαπήθου 4(1975-1977)5-7.

41. «Ποιοῦντες γνωστόν τῷ φιλομούσῳ κοινῷ τήν ἴδρυσιν Σχολαρχείου ὑπό τῶν κωμοπόλεων Λαπήθου καί Καραβά, περιλαμβάνοντος διά τό ἀρξάμενον σχολικόν ἔτος 1910-1911 τήν πρώτην ἑλληνικὴν τάξιν, ὑπό ἑλληνοδιδάσκαλον τόν πτυχιούχον διδάσκαλον καί γεωπόνον κ. Νικόλαον Ι. Ξενῆν, δηλοῦμεν ὅτι αἱ ἐγγραφαὶ ἄρχονται ἀπό τῆς προσεχοῦς Δευτέρας 13 Σεπτεμβρίου καί λήγουσιν τῇ 20ῇ ἰδίου, ὅτε θά γένηται ἔναρξις τακτικῶν μαθημάτων. Ἐν Λαπήθῳ - Καραβά, τῇ 7ῇ Σεπτεμβρίου 1910. Ἐκ τῆς Ἐπιτροπείας». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 11/24.9.1910· Πατρὶς, 16/29.9.1910. Ἡ αναφορά στον Ξενή ως γεωπόνο οφείλεται πιθανότατα σε πιστοποιητικό, που εξασφάλισε, μετά που παρακολούθησε κάποια επιμορφωτικά μαθήματα του Τμήματος Γεωργίας.

42. «Λίαν ὁμαλή χωρεῖ ἡ λειτουργία τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Λαπήθου - Καραβά ὑπό διευθυντήν τόν Δημήτριον Παπαδόπουλον καί μέ γεωπόνον τόν κ. Χριστόδουλον Ἰερωνύμου. Προσῆλθον εἰς αὐτήν μαθηταὶ καί ἐκ διαφόρων χωρίων τοῦ ὅλου διαμερίσματος Κυρηναίας· ἐνεγράφησαν δέ περί τούς 25 μέχρι τοῦδε. Ἀποτελεῖται ἤδη αὕτη ἐκ δύο τάξεων». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 1/14.10.1911. Στην Ελληνική Σχολή Λαπήθου - Καραβά και στα προσόντα των δύο καθηγητῶν της αναφέρεται επίσης δημοσίευμα εφημερίδας του αμέσως επόμενου έτους: «Πρό δύο ἐτῶν ἤρξατο αὕτη [ἡ Σχολή] λειτουργοῦσα μέ μίαν τάξιν, τήν πρώτην, μέ καθηγητήν τόν φιλόπονον γεωπόνον κ. Νικόλαον Ξενῆν. Ἀπό τοῦ παρελθόντος ἔτους κατηρτίσθη μέ δύο τάξεις μέ διευθυντήν τόν εὐπαίδευτον καί ἀκούραστον κ. Δ. Παπαδόπουλον, πρῶην καθηγητήν τοῦ Παγκυπρίου, καί μέ καθηγητήν τόν κάλλιστον γεωπόνον κ. Χριστόδουλον Ἰερωνύμου, διακρινόμενον καί ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν μαθημάτων ἐν ταῖς τάξεσιν Ἑλληνικῆς Σχολῆς. Ταῦτα ἐδίδαξε καί

πρακτικά συνεδρίας της Επιτροπής της Σχολής, που επίσης καταγράφονται στο προαναφερθέν κατάστιχο, ο αριθμός των μαθητών, που γράφτηκαν για φοίτηση κατά το σχολικό έτος 1911-12, ανήλθε τελικά στους είκοσι επτά, όλοι άρρενες. Ένας από αυτούς, προφανώς άπορος, δεν κατέβαλλε δίδακτρα, ενώ οι υπόλοιποι πλήρωναν ποσό χρημάτων, το οποίο κυμαινόταν μεταξύ μίας και δύο λιρών⁴³.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι ο Παπαδόπουλος, παρά το ολιγόχρονο της παραμονής του στην περιοχή, συγκέντρωσε και κατέγραψε τις τοπικές παραδόσεις για άφιξη στη Λάπηθο και στον Καραβά του Ψαριανού επαναστάτη Κωνσταντίνου Κανάρη, που μετασχημάτισε σε θεατρικό έργο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε επανειλημμένως από τους μαθητές των δημοτικών εκπαιδευτηρίων της περιοχής στις σχολικές παραστάσεις της 25ης Μαρτίου⁴⁴. Επίσης, η περίοδος της παραμονής του στον Καραβά συνέπεσε με το γεγονός της ολοκλήρωσης των εργασιών ανέγερσης του ναού της Παναγίας της Ευαγγελίστριας, με αποτέλεσμα να πανηγυρισθεί η 25η Μαρτίου του 1912 με εορταστικές εκδηλώσεις, στις οποίες πρωτοστάτησαν οι μαθητές των σχολείων των δύο κωμοπόλεων. Ο δε Παπαδόπουλος εξεφώνησε τον πανηγυρικό της ημέρας, κατά τη διάρκεια της δοξολογίας, που ετελέσθη στον νεόδμητο ναό⁴⁵.

ἐπί τινα ἔτη ἐν ταῖς πρώταις τάξεσι τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 30/13.7.1912.

43. Κ. Κύρρης, «Ανέκδοτα έγγραφα», ό.π., σ. 16.

44. Ο πλήρης τίτλος του θεατρικού έργου για τον Κανάρη είναι: «Σχολικόν Θέατρον. Ὁ Κανάρης ἐν Κύπρῳ. Σχολικόν Δρᾶμα Πατριωτικόν εἰς πράξεις δύο μεθ' Ἑλληνικῶν ᾠσμάτων καί ὑποκρούσεως, ὑπό τοῦ ἐκ Γενιτσῶν (ἀρχαίας Πέλλης) τῆς Μακεδονίας Δημ. Σ. Παπαδοπούλου, ἐν Λαπήθῳ (Κύπρου) 1912».

45. «Αἱ δύο ἐνθουσιώδεις κωμοπόλεις συνεώρτασαν καί συνεπανηγύρισαν ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καί μετὰ θρησκευτικῆς κατανύξεως καί πατριωτικῆς ἐξάρσεως τήν διττήν Ἀνάστασιν ἐν τῷ νεοδμήτῳ ναῷ ἐν Καραβᾷ, τελέσσασι κατανυκτικωτάτην δοξολογίαν ἐν συνωστισμῷ πυκνοτάτῳ, ἀμφοτέρων τῶν κωμοπόλεων, καθ' ἣν ὁ Σχολάρχης κ. Δ. Παπαδόπουλος ὠμίλησεν ἐνθουσιωδέστατα. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς κωμοπόλεις ἐγένοντο πομπώδεις παρελάσεις καί ἐδιδάχθησαν πατριωτικά δράματα καί ἀπηγγέλθησαν ποιήματα ἐθνικά καί προσφωνήσεις ἐγένοντο ἐνθουσιώδεις, ὑπό τε τῶν διδασκάλων καί ἰδιωτῶν». Βΐ. Κ. ἌύÈ·îfi~ °‡ï·í, 31.3.1912.

Βασική επιδίωξη της Ανωτέρας Ελληνικής Σχολής ήταν η προετοιμασία των μαθητών, για να ασχοληθούν μελλοντικά με διάφορα γεωργικά επαγγέλματα, όπως αυτά της σηροτροφίας, της μελλισσοκομίας και της κηπουρικής. Για τον σκοπό αυτό, τα μέλη της Σχολικής Επιτροπής προσεκάλεσαν, τον Αύγουστο του 1911, τον καθηγητή των παιδαγωγικών μαθημάτων του Παγκυπρίου Γυμνασίου Ιωακείμ Παυλίδη, για να βοηθήσει στη διαμόρφωση κατάλληλου προγράμματος⁴⁶.

Δυστυχώς, τον Αύγουστο του 1912, και ενώ οι βάσεις για την ανάπτυξη της Σχολής είχαν τεθεί και σχεδιάστηκε η προσθήκη τρίτης τάξης⁴⁷, οι διαφωνίες των μελών της Σχολικής Εφορείας συνέτειναν, ώστε να κλείσει οριστικά⁴⁸. Στο

46. «Ἡ ἐπιτροπεΐα τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Καραβᾶ - Λαπήθου προσεκάλεσε τελευταίως τὸν καθηγητὴν τῶν παιδαγωγικῶν κ. Ἰωακείμ Παυλίδην, ὅπως προσφέρῃ τὴν πολύτιμον αὐτοῦ πείραν, καὶ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον συνταχθῆ τὸ πρόγραμμα αὐτῆς, οὕτως ὥστε οἱ ἐξερχόμενοι ἐξ αὐτῆς τρόφιμοι νὰ δύνανται νὰ εἶναι ἐπιδέξιοι καλλιεργηταὶ τῆς σηροτροφικῆς, μελισσοουργίας καὶ κηπουρικῆς». Βλ. Φωνὴ τῆς Κύπρου, 6/19.8.1911. Στους σκοποὺς αὐτοὺς αναφέρεται καὶ δημοσίευμα τῆς ἴδιας εφημερίδας, τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1912: «Σημειωτέον, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ Λαπήθου - Καραβᾶ ἐν τῇ διοργανώσει αὐτῆς τείνει εἰς πρακτικὴν μόρφωσιν τῶν τροφίμων αὐτῆς εἰς πρακτικὰ ἔργα, προφανῶς συμφυῆ καὶ ὠφέλιμα εἰς τοὺς ὠραίους τόπους τῶν ἄνω κωμοπόλεων». Βλ. Φωνὴ τῆς Κύπρου, 30/13.7.1912. Ἡ ἀπόφαση γιὰ πρόσκληση τοῦ Παυλίδου ελήφθη σὲ συνεδρία τῆς Σχολικῆς Επιτροπῆς, στίς 25 Αὐγούστου 1911. Βλ. Κ. Κύρρης, «Ἀνέκδοτα ἐγγράφα», ὁ.π., σ. 15.

47. «Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις, καθ' ἃς παρίσταντο ἡ Α. Μακαριότης ὁ Πρόεδρος Κυρηναίας, ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Σινᾶ κ. Προκόπιος, ὁ ἐπόπτης τῶν ἑλληνικῶν σχολείων κ. Ἀράρης καὶ οἱ καθηγηταὶ τοῦ Παγκυπρίου κ.κ. Ι. Παυλίδης καὶ Ι. Παπαπορφυρίου. Κατ' αὐτάς ἀπεδείχθη ὄντως, ὅτι λίαν φιλοπόνως εἰργάσθησαν οἱ καθηγηταὶ τῆς Σχολῆς. Ἡ ἀξιότιμος ἐπιτροπεΐα τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Α.Μ. τοῦ Προέδρου Κυρηναίας συνεδρίασασα τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν, ἀπεφάσισε νὰ ὀρίσῃ καὶ τρίτην τάξιν ἐν τῇ Σχολῇ, ὅπως οὕτως ἀποβῆ αὕτη πλήρης Ἑλληνικὴ Σχολή». Βλ. Φωνὴ τῆς Κύπρου, 30/13.7.1912.

48. «Μετά λύπης πληροφορούμεθα, ὅτι διελύθη ἡ τόσον εὐδοκίμως λειτουργήσασα ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα Ἑλληνικὴ Σχολὴ Λαπήθου - Καραβᾶ. Καὶ ὡς πληροφορούμεθα, ἡ Σχολὴ αὕτη διελύθη ἔνεκεν ἀσυμφωνιῶν τῶν κατοίκων, κυρίως δέ ἐλλείψει ἐπαρκῶν πόρων». Βλ. Ἐλευθερία, 18/31.8.1912.

προαναφεθέν κατάστιχο διασώζονται αντίγραφα τριών εγγράφων, τα οποία αναφέρονται στη διένεξη, που ξέσπασε τότε, χωρίς όμως να διευκρινίζονται τα γεγονότα και να αναφέρονται με σαφήνεια στα όσα διαδραματίστηκαν⁴⁹.

Το σχετικό ζήτημα της λειτουργίας Σχολής Μέσης Παιδείας εξακολούθησε να απασχολεί τους κατοίκους και στα αμέσως επόμενα χρόνια και το 1918, με πρωτοβουλία του προέδρου της Σχολικής Εφορείας Καραβά, παλαιού εθελοντή των Βαλκανικών πολέμων Ιωάννη Πηγασίου, καταβλήθηκαν προσπάθειες για την ανασύσταση του Σχολαρχείου⁵⁰, που όμως δεν τελεσφόρησαν. Τελικά, τούτο κατέστη δυνατόν για τη διετία 1920-1922 από την ιδιωτική πρωτοβουλία του προαναφερθέντος διδασκάλου Νικόλαου Ξενή, ενέργεια που δεν βρήκε την αναγκαία κοινοτική στήριξη, γι' αυτό και δεν είχε συνέχεια⁵¹.

Παρόμοια προσπάθεια για ίδρυση ιδιωτικής Σχολής, με διαφορετικό όμως προσανατολισμό, επανελήφθη και κατά τη δεκαετία του 1930. Τότε λειτούργησε στην κωμόπολη Ανώτερη Αγγλική Σχολή, με ιδιοκτήτη - διευθυντή τον Σάββα Σεργίου και κύριο στόχο την καλύτερη προετοιμασία των μαθητών για τις κυβερνητικές εξετάσεις και την εργοδότησή τους στο κυπριακό δημόσιο⁵². Είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί, ότι στον Καραβά λειτούργησε άλλη μία ιδιωτική Σχολή, που ήταν πολύ πιο οργανωμένη και η οποία είχε επίσης στόχο της τη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας, καθώς και την εμπορική και οικονομική εκπαίδευση των μαθητών της. Πρόκειται για την εξατάξια Σχολή Αγγλικών και

49. Κ. Κύρρης, «Ανέκδοτα έγγραφα», ό.π., σ. 18-19.

50. «Ἡ ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ ἐγκρίτου ἱατροῦ κ. Ἰωάννου Πηγασίου διατελοῦσα Σχολική Ἐπιτροπεΐα Καραβά, ἣτις πολλά τοῦ φιλοπροόδου της πνεύματος ἔχει παράσχει δείγματα, προέβη εἰς τήν ἴδρυσιν Ἀνωτέρας Σχολῆς, ἣτις, περιλαμβάνουσα δύο τάξεις, ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, θά ἀρχίσῃ λειτουργοῦσα ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους. Ὡς διευθυντὴν τῆς Σχολῆς ταύτης διώρισε τὸν ἐκ τῶν ἐφετεινῶν ἀριστούχων ἀποφοίτων τοῦ Διδασκαλείου τοῦ Παγκυπρίου κ. Γεώργιον Χρυσούλην». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 30/13.7.1918. Επίσης βλ. Κυπριακός Φύλαξ, 3.7.1918.

51. Βλ. Π. Πρωτοπαπά, «Ἡ ἐκπαίδευση στον Καραβά», ό.π., σ. 43, όπου γίνεται αναφορά στη λειτουργία της Σχολῆς αὐτῆς, για την οποία δεν εντοπίστηκε οτιδήποτε σχετικό στον τύπο της εποχῆς.

52. Π. Πρωτοπαπά, «Ἡ ἐκπαίδευση στον Καραβά», ό.π., σ. 43.

Εμπορικών Σπουδών, που ιδρύθηκε το 1969 από τον Κώστα Καραβία και η οποία εξακολουθούσε να λειτουργεί, μέχρι τα τραγικά γεγονότα του 1974. Όπως αναφέρεται, κατά το σχολικό έτος 1973-74 φοιτούσαν στη Σχολή 235 μαθητές, 110 από τους οποίους παρακολουθούσαν τα μαθήματα της εξατάξιας πρωινής Σχολής και 125 του απογευματινού και νυκτερινού Ινστιτούτου⁵³.

Στο μεταξύ, οι κάτοικοι της γειτονικής Λαπήθου ίδρυσαν το 1917, μετά από προτροπή του τότε Μητροπολίτη Κυρηναίας (1917-1947) και μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1947-1950) Μακαρίου Β⁵⁴, την Ανωτέρα Σχολή Λαπήθου, με μία τάξη διδασκαλίας αρχικά, στην οποία προσετέθη, τον αμέσως επόμενο χρόνο, και δευτέρα τάξη⁵⁵. Πρώτος διευθυντής της Σχολής ανέλαβε ο Μενέλαος Πάροικος, ο οποίος, όμως, τον επόμενο χρόνο προτίμησε να εργοδοτηθεί στην Ανωτέρα Σχολή Ριζοκαρπάσου, οπότε προσελήφθησαν στη θέση του οι διδάσκαλοι Στυλιανός Κλυτίδης από την Τσακίστρα και Μιχαήλ Τσιάκκας από τον Καραβά⁵⁶.

53. Κώστας Καραβίας, «Η Σχολή Αγγλικών και Εμπορικών Σπουδών εις Καραβά», Καραβάς 3(1991)36-38.

54. Στον ρόλο που διαδραμάτισε ο Μακάριος για την ίδρυση της Σχολής αναφέρεται, ένα χρόνο αργότερα, εκτενής επιστολή του Ιωάννη Κωνσταντινίδη σε εφημερίδα της εποχής: «Ἡ Α. Πανιερότης πέρυσι κατά τήν ποιμαντορικήν περιοδείαν του, ἐπί 8 ἡμέρας ἐκήρυττε τόν λόγον εἰς ὅλας τὰς ἐνορίας τῆς Λαπήθου... Εἰς τὰς συσκέψεις δέ ταύτας καί τὰς ἐνθαρρυντικὰς παροτρύνσεις τοῦ Ἀρχιερέως χρεωστοῦμεν τήν ἴδρυσιν Ἀνωτέρας Σχολῆς μέ δύο τάξεις... Ἡ Σχολή ἐσυστήθη καί ἐλειτούργησε μέ μίαν τάξιν λίαν εὐδοκίμως. Ι. Κωνσταντινίδης». Βλ. Κυπριακός Φύλαξ, 18.9.1918.

55. «Καθίσταται γνωστόν, ὅτι εἰς τήν ἀπό τοῦ παρελθόντος ἔτους ἰδρυθεῖσαν Ἀνωτέραν Σχολήν Λαπήθου προσετέθη ἐφέτος καί δευτέρα τάξις. Περιττόν νά τονίσωμεν, ὅτι ἰδίως οἱ ἔξωθεν τῆς Λαπήθου μαθηταί θά τύχῃσι μεγάλων εὐκολιῶν ὡς καί ὅτι οὗτοι θά διατελῶσιν ὑπό τήν ἄγρυπνον φροντίδα καί ἐποπτεῖαν τῆς τε ἐπιτροπείας καί τῶν διδασκάλων. Αἱ ἐγγραφαί ἐν αὐτῇ ἄρχονται ἀπό τῆς 10ης Σεπτεμβρίου ἐ.ἔ. Διά περαιτέρω πληροφορίας ἀπευθυντέον πρὸς τόν Πρόεδρον τῆς Σχολικῆς Ἐπιτροπείας κ. Χαρίτωνα Ἀθανάση. Λάπηθος, τῆ 19.8.1918. Ἐκ τῆς Ἐπιτροπείας». Βλ. Κυπριακός Φύλαξ, 21.8.1918.

56. «Εἰς τήν Ἀνωτέραν Σχολήν διορίσθη διά μέν τήν ὀγδόην τάξιν ὁ κ. Κλυτίδης διά δέ τήν ἑβδόμην ὁ κ. Τσιάκκας, ἀντί τοῦ παραιτηθέντος κ. Μενελάου Παροίκου.

Η Ανώτερα Σχολή Λαπήθου έμελλε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ιστορία της Μέσης Εκπαίδευσης στην περιοχή και να κερδίσει, σε σύντομο χρονικό διάστημα, την εμπιστοσύνη των κατοίκων με τις επιτυχίες των μαθητών της. Από δημοσίευμα στον τύπο της εποχής πληροφορούμαστε ότι ήδη στο δεύτερο έτος της λειτουργίας της φοιτούσαν μαθητές από τη Λάπηθο, τον Καραβά και τα υπόλοιπα χωριά της περιοχής⁵⁷. Από σχετικές καταγραφές στο προαναφερθέν κατάστιχο, το οποίο διασώζει επίσης τα πρακτικά της Ανωτέρας Ελληνικής Σχολής Λαπήθου των ετών 1923-1935, πληροφορούμαστε ότι σε αυτήν φοιτούσε και αριθμός κοριτσιών, γεγονός ιδιαίτερα πρωτοποριακό για την εποχή. Για παράδειγμα, κατά το σχολικό έτος 1924-25 φοίτησαν στη Σχολή συνολικά επτά μαθήτριες και δεκαοκτώ μαθητές⁵⁸. Παρά δε τα διάφορα προβλήματα που αντιμετώπισε, εξαιτίας προστριβών μεταξύ των κατοίκων, που οφείλονταν κυρίως στην άρνηση κάποιων να συνδράμουν στη λειτουργία της⁵⁹, η Σχολή σταδιακά

Ὁ κ. Πάροικος διωρίσθη ὑπό τῆς Χωριτικῆς Σχολικῆς Ἐπιτροπῆς, καί ὁ διορισμός του ἐπεκυρώθη ὑπό τῆς Ἐπαρχιακῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐπειδή ὄμως τῷ προσεφέρθη ἡ θέσις Ριζοκαρπάσου μέ μεγαλύτερον μισθόν τὰς τελευταίας ἡμέρας, παραδόξως ὁ κ. Πάροικος, χάριν ὀλίγων χρημάτων, μᾶς ἐγκατέλειψε, μή σεβασθεῖς τὰς ἐγγράφους συμφωνίας». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 22/5.10.1918.

57. «Τά σχολεῖα μας λειτουργοῦν καλῶς. Ἡ Ἄνωτέρα Σχολή ἀριθμεῖ 37 μαθητάς, τοὺς ὁποίους στέλλει ἡ Λάπηθος, ὁ Καραβάς καί τὰ περίχωρα. Δέν ἐκανονίσθη εἰσέτι τό πρακτικόν πρόγραμμα τῆς Σχολῆς, καί ἐφαρμόζεται ἐπί τοῦ παρόντος τό πρόγραμμα τῶν δύο γυμνασιακῶν τάξεων, καθότι οἱ πόροι τῆς Σχολῆς δέν ἐπιτρέπουν νά προστεθῇ καί διδάσκαλος πρακτικῶν μαθημάτων». Βλ. Κυπριακός Φύλαξ, 11.12.1918.

58. Κ. Κύρρης, «Ἀνέκδοτα ἐγγραφα», ὀ.π., σ. 23.

59. «Τό ἔτος 1917 διά τήν Λάπηθον εἶναι σταθμός, ἀπό τόν ὁποῖον ἤρχισε νά κινῆται γοργῶ τῷ βήματι πρὸς ἀνωτέραν πνευματικὴν πρόοδον, καθότι κατά τό ἔτος τοῦτο ἰδρύθη ἡ Ἄνωτέρα Σχολή καί τό ἀναγνωστήριον “Ἡ Πρόοδος”, ἡ μὲν Σχολή διά πνευματικὴν μόρφωσιν παιδῶν, ἡ δέ “Πρόοδος” διά τήν πνευματικὴν καί κοινωνικὴν πρόοδον τῆς νεολαίας. Ἐάν ὁμονοήσωμεν, θά ὑποστηριχθῶμεν καλῶς, ὡς ἐδηλώθη πολλάκις καί ἀπό τήν Κυβέρνησιν, καί ἀπό τόν Ἀρχιερέα, καί ἀπό ἰδιώτας. Ὁ κ. Ἀράρης ἦλθεν εἰς Λάπηθον ἐπίτηδες καί προσεπάθησεν ἐπί τρεῖς ἡμέρας νά πείσῃ ὅλην τήν Λάπηθον εἰς συνεργασίαν διά τήν Ἄνωτέραν Σχολήν καί ἔφυγεν ἄπρακτος... I. Κωνσταντινίδης». Βλ. Κυπριακός Φύλαξ, 25.9.1918.

αναπτύχθηκε και, το 1935, λειτούργησε και με τρίτη τάξη, το 1938 προστέθηκε τετάρτη, οπότε και μετονομάστηκε σε Ημιγυμνάσιο Λαπήθου, και το 1948 πέμπτη. Από δε το αμέσως επόμενο σχολικό έτος 1949-50 λειτούργησε ως εξατάξιο γυμνάσιο, το γνωστό Ελληνικό Γυμνάσιο Λαπήθου, αρχικά, μέχρι το 1965, με κλασική κατεύθυνση και στη συνέχεια, μέχρι την αναστολή της λειτουργίας του, το καλοκαίρι του 1974, εξαιτίας της εισβολής των τουρκικών στρατευμάτων, και με πρακτικό κύκλο σπουδών⁶⁰.

Την ίδια περίοδο με την ίδρυση της Ανωτέρας Σχολής Λαπήθου, η δημοτική εκπαίδευση στον Καραβά γνώρισε σταδιακή και σταθερή ανάπτυξη. Αρχικά, το 1927 το Αρρεναγωγείο λειτούργησε σε καινούργιο κτίριο, στον κύριο δρόμο Καραβά - Λαπήθου⁶¹, και στη συνέχεια, γύρω στο 1940, ανηγέρθη το νέο Παρθεναγωγείο σε παραπλήσια περιοχή. Αμφότερα ενοποιήθηκαν το 1944, οπότε το μεν πρώην Παρθεναγωγείο φιλοξένησε την πρώτη, δεύτερα και τρίτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου Καραβά, το δε πρώην Αρρεναγωγείο την τετάρτη, πέμπτη και έκτη τάξη. Στη συνέχεια, όμως, κατά το σχολικό έτος 1959-60, λόγω του μεγάλου αριθμού των μαθητών της κωμόπολης, που ανερχόταν στους 434, το μέχρι τότε ενιαίο σχολείο διαχωρίστηκε σε δύο ισότιμα και ανεξάρτητα σχολεία και στο μεν πρώην Αρρεναγωγείο στεγάστηκε η Α΄ Αστική Σχολή, στο δε πρώην Παρθεναγωγείο η Β΄ Αστική Σχολή Καραβά⁶². Στα κτίρια αυτά εξακολουθούσαν να λειτουργούν μέχρι την αποφράδα εκείνη ημέρα του Ιουλίου του 1974.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1

60. Πίτσα Πρωτοπαπάς, «Γυμνάσιο Λαπήθου», στον τόμο: Γυμνάσιο Παλουριώτισσας (έκδ.), Τα Κατεχόμενα Γυμνάσιά μας, Λευκωσία 1984, σ. 107-120. Για την Ανωτέρα Σχολή Λαπήθου βλ. επίσης Κλ. Μυριανθόπουλος, Η παιδεία εν Κύπρω, ό.π., σ. 266.

61. «Από τήν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ τρέχοντος σχολικοῦ ἔτους, οἱ μικροί μαθηταί Καραβά εἰσῆλθον εἰς τό νέον σχολικόν μέγαρον, τό ὁποῖον ἐκτίσθη εἰς θαυμασίαν τοποθεσίαν, παρά τόν ἀμαξιτόν δρόμον πρός δυσμάς τοῦ Καραβά». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 5.11.1927.

62. Για σχετικές πληροφορίες ως προς τα σχολεία του Καραβά στα νεότερα χρόνια βλ. Π. Πρωτοπαπά, «Η εκπαίδευση στον Καραβά», ό.π., σ. 43· Κώστας Κύρκου, «Από τις δραστηριότητες των σχολείων», Καραβάς 3(1991)34.

Σχολεῖον Δημοτικόν τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς διὰ τὰ ἀρσενικά παιδιά, διατηρούμενον ἀπό τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐπαρχίας τοῦ Μητροπολίτου Κυρηναίας Μελετίου.

Ἐπαρχία Κυρηναίας, Δῆμος Κυρηναίας, ἐν Κώμῃ Καραβᾶ, Λαπίθους. Σχολεῖον, ἰδιοκτησία τοῦ νῦν διδάσκοντος Δημητρίου. Οἱ φοιτῶντες ἐν αὐτῷ μαθηταί εἰσὶ τεσσαράκοντα ἀριθμ. 40. Τό Σχολεῖον, νεόδμητον ὑλικόν, καλόν, ἐλλείπουν αἱ πινακίδες Ἀριθμητικῆς μόνον. Διδάσκαλος: Δημήτριος Οἰκονομίδης. Ὁ μισθός τοῦ Διδασκάλου διὰ ἓνα ἔτος Γρόσια δύο χιλιάδας καί πεντακόσια Ἀριθμ. 2500.

Οἱ Ἐπίτροποι Ἰωακείμ Οἰκονόμος Ἀχειροποιήτου, Παπᾶ Ἰωάννης Οἰκονόμος Καραβᾶ, Παπᾶ Ἰγνάτιος, Ἀθανάσιος Χριστοδουλίδης, Φυλακτός Χριστοδουλίδης, Χατζῆ Παναγῆς Σωτηρίου. Ὁ Ἀλληλοδιδάκτης Δημήτριος Οἰκονομίδης.

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Βιβλίον Β΄, Μέρος Β΄. Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ἀρ. 171β.

2

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιεῖ καί ἀποφαίνεται, ὅτι πρὸς πνευματικὴν ὠφέλειαν τῶν εὐσεβῶν τέκνων τοῦ ἡμετέρου ποιμνίου, τὴν ἀπό τοὺς προκατόχους μας κατασταθῆσαν Ἀλληλοδιδασκτικὴν Δημόσιον Σχολήν, κατὰ τὴν Κωμόπολιν Καραβᾶ τῆς ἡμετέρας Ἐπαρχίας, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ὑπαρξιν καί στερέωσιν ἀπεφασίσαμεν τὰ ἐπόμενα.

Ἄρθρον Αὐν΄. Τῆς προειριμένης Ἀλληλοδιδασκτικῆς Δημοσίου Σχολῆν, θέλουν ἄρχεσθαι ἀπὸ τὴν 9 Μαρτίου τοῦ τρέξαντος 1865 ἔτους.

Βον΄. Θέλομεν διατηρήσει τὴν περί ἧς ὁ λόγος Σχολήν πάντοτε καί διαδοχικῶς.

Γον΄. Θέλομεν χορηγεῖ τῷ ἐκλεχθέντι καί εἰς αὐτὴν διορισθέντι διδασκάλῳ Κυρίῳ Δημητρίῳ Οἰκονομίδῃ μισθόν ἐτήσιον χιλιάδας τρεῖς καί ἥμισυ, ἀριθμ. 3500, πληρονομένας ἀνά πᾶσαν ἑξαμηνίαν.

Ταῦτα ἐπιθυμοῦμεν καί ὑποσχομέθα καί πρὸς βεβαίωσιν ὑπογραφόμεθα.

Ἐν Ἀχειροποιήτῳ, τῇ 21 Νοεμβρίου 1865.

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Βιβλίον ΙΖ΄. Ἐκπαιδευτικά Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφερείας, Ἀμμοχώστου, Θρόνου Πάφου, Θρόνου Κιτίου, Θρόνου Κυρηναίας 1868-1883, ἀρ. 47.

3

Τῷ Μακαριωτάτῳ, Θειοτάτῳ τε καί Σεβασμιωτάτῳ Δεσπότι εὐσεβάστως προσκυνοῦμεν.

Μακαριώτατε!

Ἐμα προσφέρομεν πρῶτον τῇ Ἑμ[ετέρῃ] Μακαριότητι τοὺς ἕως ἐδάφους προσκυνησμούς μας, δεύτερον ἀναγέλλομεν Αὐτῇ τὰ ἐξῆς: Ὅτι μεταξύ ἡμῶν καί τοῦ Πανιεροτάτου Κυρηναίας προὔπηρξε ἔγγραφος συμφωνία, ὅτι δηλαδή νά δίδη κατ' ἔτος εἰς τό ἐνταῦθα Δημοτικόν μας Σχολεῖον συνδρομήν γρ. 3,500 ὡς διαλαμβάνουσι τὰ συνταχθέντα ἐν Ἀχιροποιήτῳ δύο ἔγγραφα, φέροντα ἡμερομηνίαν τό μὲν 10 Ἰουλίου, τό δέ 25 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1865, ἃ εἰσὶ ἐν γνώσει καί τοῦ ἐνταῦθα ὑπαλλήλου του (Ἀρχιμανδρίτου Ἀχιροποιήτου) καί ἄλλων πολλῶν· ὡς καί ἕτερον ἔγγραφον ἀφορῶν τὰ ἰδιαίτερά του δικαιώματα, ἤτοι λειτουργικά, ζητίας καί κανονικά, ὃ συνταχθέν κατ' ἰδίαν του εὐχαρίστησιν εἰς Γρ[όσια] 2,000.

Ἐπειδὴ πρό τινος καιροῦ ἡ Ἑμ[ετέρα] Πανιερότης ἀφίχθη εἰς τόν Δῆμον μας, καί ζητήσαντες παρ' αὐτῆς τὰς εἰρημένας συνδρομάς, ὄχι μόνον ἀπεποιήθη αὐτάς, ἀλλ' ἠρνήθη καί τήν σύνταξιν τοῦ περι οὗ ὁ λόγος ἔγγραφου.

Ἐπειδὴ τὰ εἰς τήν Ἑμ[ετέραν] Πανιερότητα ὑφ' ἡμῶν ὀφειλόμενα δικαιώματα ἔκτοτε τῇ ἐμβιβάσαμεν, χωρίς κἄν οὐδ' ὀβολόν νά τῇ ὑστερήσωμεν, ἐκτός μόνον τὰ τοῦ ΠΕ διά τόν λόγον ὅτι ἐπληρώσαμεν μισθοὺς τοῦ Διδασκάλου κτλ.

Ἐπειδὴ ὄχι μόνον τήν ὑπαρξιν τῶν ῥηθέντων ἔγγράφων ἀποποιήτε, ἀλλ' ἄρνητε καί Γρ. 1,000 τὰ ὁποῖα ἐπέμψαμεν μέ τόν ὑπασπιστήν του.

Ἐπειδὴ δέ, τὰ περί οὗ ὁ λόγος ἔγγραφα δέν ἀπολέσθησαν, ἀλλ' ἤδη εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τοῦ ἐνταῦθα ἀθανασίου Τριανταφυλλίδου, ὅστις ἀντενδεικνύμενος πρὸς τό συμφέρον τοῦ Δήμου, καί τῆς φοιτώσης νεολαίας ἄρνηται τήν ἀπόδοσιν τῶν περι οὗ ὁ λόγος ἔγγράφων, καίτοι πολλάκις ζητήσαντες παρ' αὐτοῦ ταῦτα.

Ἐπειδὴ ἡ σύνταξις τῶν τοιούτων ἔγγράφων εἶναι ἐν γνώσει πολλῶν πολιτῶν, οἵτινες πληροφορηθέντες τὰς σκευωρίας τοῦ εἰρημένου Τριανταφυλλίδου, ὁμοθυμαδόν ἅπαντες ἀπεφάσισαν ἵνα μεταβῶσιν αὐτόθι, ἰκετεύοντες θερμῶς τήν Ἑμ[ετέραν] Μακαριότητα, ὅπως εὐαρεστηθεῖσα ὑποχρεώσῃ τόν διαλειφθέντα αὐτόν, εἰς τήν ἀπόδοσιν τῶν παρανόμως κατακρατουμένων ἔγγράφων, ἀλλ' ἵνα μή πληρώσωμεν τὰ ὄντα ὑμῶν μέ τὰς φωνασκίας διαφόρων προσώπων, ἀναθέσαμεν ὁμοφώνως τήν ἀποπεράτωσιν τῶν διαμφοισθητήσεων αὐτῶν εἰς τοὺς συνδημότης μας Κυρίου Δ. Οἰκονομίδην, Κ. Οἰκονομίδην καί Σάββαν Χατζῆ Μιχαήλου, καί

Ἐπειδὴ ὡς καλῶς οἴδατε ἡ στέρησις τῶν τοιούτων ἔγγράφων εἶναι ἡ καταστροφή τῆς Σχολῆς, καί ὁ ὄλεθρος τῆς φοιτώσης νεολαίας.

Διά ταῦτα παρακαλοῦμεν τήν Ἑμετέραν Μακαριότητα ὅπως εὐαρεστηθεῖσα διατάξῃ τόν εἰρημένον εἰς τήν πρός ἡμᾶς ἀπόδοσιν τῶν περί οὗ ὁ λόγος ἐγγράφων διά τά περαιτέρω.

Εὐελπισ τῶν αἰτήσεών μας αὐτῶν, Ἑποσημειούμεθα μέ ὄλον τό ἀνήκον σέβας.

Ἐν Καραβᾶ, τῇ 6 Μαρτίου 1867.

Τῆς τρισεβάστου ἡμῖν Μακαριότητος πρόθυμοι καί ὑποκλινεῖς θεράποντες Παπᾶ Ἰωάννης Οἰκονόμος, Παπᾶ Ἰγνάτιος, Παπᾶ Γεώργιος Μιχ. Φιεροῦ, Λοῖζος Χατζῆ Σάββα, Λούκας Χατζῆ Πιερῆ, Εὐαγγέλης Ψαθᾶ, Κυπριανός Χατζῆ Ἰωάννου, Χατζῆ Γ. Ττέλλου, Χατζῆ Λούκας Εὐθυμίου, Λούκας Χατζῆ Γιακουμῆ, Σταυρινός Ἐπιφανείου.

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Βιβλίον ΙΖ'. Ἐκπαιδευτικά Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφέρειας, Ἀμμοχώστου, Θρόνου Πάφου, Θρόνου Κιτίου, Θρόνου Κυρηνείας 1868-1883, ἀρ. 46.

4

Τῇ 1ῃ Ἰουνίου 1867, Ἐν Καραβᾶ.

Πρός τήν Α.Σ. Μακαριότητα ταπεινοί καταπροσκυνοῦμεν.

Οἱ ὑποφαινόμενοι κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως Καραβᾶ καί πάσης Λαπήθου λαμβάννομεν τήν τιμὴν ἵνα πικρῶς καί μέ μεγίστην λύπην μας καθυποβάλωμεν ὑπ' ὄψιν τῆς τᾶ ἐφεξῆς:

Μακαριώτατε Δέσποτα, Εἶναι γνωστόν πρός Ἑμᾶς τό ἐν Καραβᾶ πρό χρόνων δημοτικόν ἀλληλοδιδασκτικόν Σχολεῖον, τό ὁποῖον ἤδη διευθύνεται παρά τοῦ κ. Γ. Λαῖου Σαμίου ἐν ἔτος καί ἐπέκεινα, εἰς τόν ὁποῖον ἐνεπιστεύθημεν κατ' ἀρχάς τῆς διδασκαλίας του ἑκατόν τριάκοντα πέντε μαθητάς, οὓς εὔρε παρά τοῦ προκατόχου του αὐτός οὗτος σήμερον Μακαριώτατε ἔνεκα τῆς μεγάλης του ἄσωτίας καί παραλυσίας διευθύνει αὐτό τό ἴδιον σχολεῖον μέ μόνον τεσσαράκοντα μαθητάς, καθόσον οἱ πλεῖστοι ἀνεχώρησαν, ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς του.

Αἱ πράξεις του εἶναι ἄπειροι καί οὐδέ χάριτος ἤθελεν εὐρεθεῖ νά τᾶς ἐκθέσωμεν ἐν τάξει, ἢ συναναστροφή του εἶναι πάντοτε νά συντρῶγῃ εἰς τᾶ καφενεῖα μέ τούς μεθύοντας, ἀλλά τί ποιητέον; Αὐτός ἐστάθη ὄχι μόνον ἄσωτος ἀλλά καί κομματάρχης ὑπερασπισθεῖς τούς χυδαίους καί ἀμαθεῖς ἔφερε τήν κωμόπολιν μας εἰς ἀντιπολίτευσιν.

Περιμένοντες ἡμέραν παρ' ἡμέραν τήν διόρθωσίν του βλέπομεν ἑαυτοῦς ἀπατωμένους, διότι ἀντί νά διορθωθῇ ἐξέκλινε περισσότερο· διά τοῦτο σουκεφθέντες ἐκρίναμεν εὐλογον νά ἀναφέρωμεν τᾶ γεγονότα πρός τήν Ἑμ[ετέραν] Μακαριότητα καί ἡ Ἑμ[ετέρα] Μακαριότης, ὡς γενικός διευθυντής

ὄλων τῶν Σχολείων, ἃς λάβη πρόνοιαν πρῶτον περί τῆς ἀνυπομόνου ἐξώσεως τοῦ τοιούτου διδασκάλου, ὅστις ἠθέλησε καί νά βιάσῃ τινάς τῶν μαθητῶν. Εἰδήμων τούτων εἶναι καί ὁ ἐνταῦθα Ἀρχιμανδρίτης. Ἵνα μή περιέλθωμεν εἰς τήν ἀνάγκην ν' ἀναφερθῶμεν διά δικαστικῆς ὁδοῦ, ἃς λάβη λέγομεν πρόνοιαν πρῶτον περί τῆς ἐξώσεώς του καί δεύτερον περί τῆς βελτιώσεως τῆς Σχολῆς ταύτης, ἵνα μή χάσωμεν τήν πρό χρόνων μακράν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων μας. Διά ταῦτα πάντα διευθύνομεν ἐπίτροπόν μας τόν κ. Νικόλαον Σολομῶντος, αὐτός δέ θέλει ἐξηγήσει πρὸς τήν Ὑμ[ετέραν] Μακαριότητα καί διά ζώσης.

Υ.Γ. Εὐέλπιδες λοιπόν εἰς τήν δικαίαν αὐτὴν αἴτησίν μας διαμένομεν μέ ὄλον τό ἀνήκον σέβας Οἱ εὐπειθέστατοι Λαπήθιοι (ἀκολουθοῦν 23 ὑπογραφές).

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Βιβλίον ΙΖ'. Ἐκπαιδευτικά Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφερείας, Ἀμμοχώστου, Θρόνου Πάφου, Θρόνου Κιτίου, Θρόνου Κυρηνείας 1868-1883, ἀρ. 48.

5

Μακαριώτατε καί Σεβ[ασμιώτατε] Δέσποτα, Εὐσεβάστως προσκυνοῦμεν Σας!

Ὁ ἐνταῦθα ὑπάλληλος τοῦ Γέροντός μας Ἁγίου Κυρηνείας, Μελέτιος, χθές μᾶς ἐζήτησε ὅπως πληροφορηθῆ καί ἀπό ἡμᾶς, διά τὰς ὅσας τινές τῶν κατοίκων μας, συνεννοηθέντες μετὰ τινῶν Λαπιθίων, ἐξέθεσαν τῇ Ὑμ[ετέρα] Μακαριότητι κατὰ τοῦ διδάσκοντος ἐν τῇ Κωμοπόλει μας Γ. Λαΐου ἀπείρους κατηγορίας. Περί τούτων οὐδέ εἶδησιν ἔχομεν, οὐδέ γνωρίζομεν, τοιαῦτα κινήματα, μήτε παρ' ἄλλοις ἠκούσθη μέχρι τήν σήμερον, ἀπαντήσαντες οὕτω πως, διά νά καθουσχάσωσιν τὰ τοιαῦτα. Ὁ διαληφθεὶς Ἀρχιμανδρίτης, διέταξε νά παύσῃ τὰς παραδόσεις του, καθὼς καί τό τοῦ Σχολείου κλειδίον νά τῷ ἐνεχειρισθῆ. Ταῦτα μαθόντες οἱ κάτοικοί μας, ἐξόχως οἱ ἔχοντες τὰ τέκνα των εἰς τό Σχολεῖον, περίλυποι γινόμενοι, ἀπεφάσισαν ἵνα ἔλθωσι πρὸς ὑμᾶς μετὰ τοῦ Διδ[ασκάλου] καί διαψεύσωσι τὰς τοιαύτας κατηγορίας. Ἀλλά τοὺς ἐμποδίσσαμεν, μέχρις οὔ ἀνηγγείλομεν τό ἀπό μέρους μας, ὅτι δέν γνωρίζομεν τοιοῦτον τόν Λάϊον· αὐτός ἀνεξαιρέτως διδάσκει τοὺς παῖδας. Οἱ σκοποὶ τῶν τοιούτων διά νά φέρωσι τοιαῦτα ἀνήκουστα πράγματα ἐν τῷ μέσῳ, διεγείραντες τόν μέν καί δέ, ἵνα ἀμαυρώσωσι τήν ὑπόληψίν του, παύσει ἀδίκως κερδίζοντες τό πείσμα των, καί λίγον τοὺς μέλλει ἂν οἱ σήμερον φοιτῶντες μαθηταί, ἕως ἐβδομήκοντα, φέρωνται εἰς τήν διάκρισιν τοῦ ἀέρος. Τοιαύτην φωτισθεσίαν προσπαθοῦν οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ νά φέρωσιν εἰς τήν Κωμόπολιν μας.

Θερμοπαρακαλοῦμεν λοιπόν, Μ[ακαριώτατε] Δέσποτα, νά καθουσχάσωσιν ἕως γίνουσι κατ' αὐτάς αἱ ἐξάμηναι ἐξετάσεις, ὅπου μετ' αὐτάς ἃς συγκεντρωθῶσιν, εἰς ὅπου ἀγαπᾶτε, πρόσωπα πρὸς ἀνάκρισιν τῶν ὄσων σήμερον πράξεων καί ἃς

ἀποδειχθῆ οὐχί ὡς τοιοῦτος ὁ Λαΐος εἰμὴ καὶ ἐλαφροτέρου ἐγκλήματος, ἅς ὑποφέρει τὴν ἀνήκουσαν ποινὴν τοῦ Νόμου, καὶ ἅς μᾶς δοθῆ ἄλλος διδ[άσκαλος], ἀλλὰ διστάζωμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἄλλος ἀφοῦ τοὺς προκατόχους των, Σωκράτην καὶ Γ. Λαΐον, μέ τοιαῦτα ἐγκόμια τοὺς ἀποστέλλουν. Ταῦτα καὶ μένω μέ τό βαθύ καί ἄπειρον πρὸς ὑμᾶς Σέβας

Ἐν Καραβᾷ, Ἰουνίου 4, 1867.

Τῆς τρισεβάστου Μακαριότητος ταπεινὴ Ἐπιτροπή, τοῦ εὐτελοῦς Σχολείου Καραβᾷ Μιχαὴλ Ἰω. Φιερὸς, Χατζῆ Φραντζέκος Μαρκαντώνης, Λοῖζος Χατζῆ Σάββα, Λουκᾶς Χατζῆ Πιερῆς, Κυπριανὸς Χατζῆ Ἰωάννου, Κωνσταντῖνος Οἰκονομίδης, Σάββας Χατζῆ Μιχαήλ.

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Βιβλίον ΙΖ'. Ἐκπαιδευτικὰ Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφερείας, Ἀμμοχώστου, Θρόνου Πάφου, Θρόνου Κιτίου, Θρόνου Κυρηνείας 1868-1883, ἀρ. 49.

6

Μακαριώτατε καὶ Σεβασμιώτατε Δέσποτα, Εὐσεβάστως Προσκυνοῦμεν Σας

Μετά τὰς ἕως ἐδάφους προσκυνήσεις μας εἰδοποιοῦμεν τὴν τρισεβάστον ἡμῖν Ἀγίαν Μακαριότητα τὰ ἐξῆς. Μέ μεγάλην μας λύπην καὶ ἀπορίαν ἐπληροφορήθημεν σήμερον ὅτι τό ἐν τῇ Βορίῳ πόλει μας σχολεῖον θέλει παύσει τὰς παραδόσεις καὶ ὅτι τό τοιοῦτον προέκυψε ἀπό ῥαδιουργίαν (καθὼς μᾶς εἶπεν καὶ ἡ τοῦ σχολείου μας ἐπιτροπή). Ὅτι τινὲς τῶν κατοίκων μας ὑπό πάθους κινούμενοι μετὰ τινῶν λαπιθείων συνενωθέντες ἐξέφρασαν κατὰ τοῦ Δ[ιδασκάλου] Γ. Λαΐου τὰς τοιαύτας συκοφαντίας.

Ἡμεῖς Μ[ακαριώτατε] Δέσποτα, ἐν ὄλῳ τῷ διαστήματι τῆς διδασκαλίας του, δέν ἐγνωρήσαμεν τοιοῦτον τόν Λαΐον. Οἱ πρωτείναντες λοιπόν τὰς τοιαύτας κατηγορίας θερμοπαρακαλοῦμεν νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ἀποδείξωσιν τετραγωνικῶς τὰς τοιαύτας, διότι καὶ ἄλλοτε ἐκινήθησαν οὕτω πῶς καὶ γινομένης ἀνακρίσεως ὑπό τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ σχολείου, προεδρεύοντος τοῦ ἐνταῦθα Ἀρχιμανδρεῖτου κ. Μελετίου, δέν ἐξεχνήσαν τί εἰς ὅσα τῶν ἐκατοιγῶρησαν.

Εἰς τοιαῦτα ἀρκούμεθα ἐνῶ ἀμέσως ἠθέλαμεν αὐτοπροσώπως νὰ ἀναγγείλωμεν ἂν ἡ ἐπιτροπή δέν μᾶς ἐμπόδιζεν καὶ μᾶς ὑπόσχετο ὅτι οὔτε μίαν ἡμέραν θέλει παύσει ὁ διδάσκαλος μας, ἕως ὅτου γίνουσι αἱ ἐξετάσεις καὶ νὰ δώσῃ ἀπολογία εἰς ὅσα τῶν κατοιγῶρουσιν.

Ταῦτα καὶ μένομεν. Καραβᾶς, τῆ 5 Ἰουνίου 1867.

Οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι σας (ἀκολουθοῦν 115 ὑπογραφές).

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Βιβλίον ΙΖ'. Ἐκπαιδευτικά Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφέρειας, Ἀμμοχώστου, Θρόνου Πάφου, Θρόνου Κιτίου, Θρόνου Κυρηναίας 1868-1883, ἀρ. 50.

GREEK EDUCATION IN KARAVAS

The history of Greek education in Karavas has its origins in the middle of the 19th century, when the first school of the community started to operate. It was founded in 1855, in the synodicon of the Monastery of Acheiropoitos, by the Bishop of Kyreneia Meletios I. Afterwards, for a period, the school operated in the Metochion of the Monastery of Kykkos, which used to be situated on the site, where later the church of Panagia Evangelistria was built. Later, probably in 1865, the community erected its own school building. In 1882 a Girls' School operated in a different building, but in 1884 it moved to new premises. Much later, the two schools moved to new buildings: the Boys' School in 1927 and the Girls' School around 1940. The two schools were unified in 1944. Finally, in 1959, due to the large number of pupils, two schools were created: in the buildings of the former Boys' School operated the First Elementary School, while in those of the former Girls' School operated the Second Elementary School of Karavas.

A high - school was founded in the community in 1910, after an agreement with the inhabitants of the neighbouring community of Lapithos. However, it closed down in 1912 due to disagreements among the members of the School Committee. A few years later, in 1917, the inhabitants of Lapithos solved definitively the problem of high school education by founding the Higher School of Lapithos, which was renamed Lapithos Greek High School in 1949. In this school a large number of pupils from Karavas studied as well. It should be noted that a private high school operated in Karavas in the period 1920-1922, with the initiative of teacher Nikolaos Xenis. Also, in the 1930's, an English High School operated in the community, which was founded and directed by Savvas Sergiou. Finally, in the period 1969-1974, operated in Karavas a six - class high school for the teaching of English and commercial classes, under Kostas Karavias.

Δημοσιεύτηκε στον τόμο: Κυπριακά Σπουδαί 69 (2008), σ. 111-135.